

ΠΕΔΙΣ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»**

**ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΑΝ ΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗ
ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ**

Επιβλέπουσα: Παναγιώτα Μανώλη

Σοφία Βασιλοπούλου

Κόρινθος 2023

**University of Peloponnese
Faculty of Social and International Sciences
Department of Political Science and International Relations**

**Master Program in
«Governance and Public Policies»**

**The factors that have determined the European
Neighbourhood Policy from its genesis to the present.**

Supervisor: Panagiota Manoli

Sofia Vasilopoulou

Korinthos 2023

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κυρία Παναγιώτα Μανώλη για την υπομονή της, τις συμβουλές και την υποστήριξη της.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου για τη συνεργασία που είχαμε καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να εξετάσει τους παράγοντες που διαμόρφωσαν την εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ). Κεντρικός άξονας της βιβλιογραφικής μας έρευνας είναι η ανάλυση των επιμέρους πολιτικών της ΕΠΓ, όπως η Ανατολική Εταιρική Σχέση (ΑΕΣ) και η Ένωση για τη Μεσόγειο (ΕγΜ), οι οποίες αποκαλύπτουν την πολυμερή και περιφερειακή διάσταση της πολιτικής γειτονίας.

Επιπρόσθετα, επιχειρήθηκε η ερμηνεία των αναθεωρήσεων της ΕΠΓ τόσο το 2011 όσο και το 2015 υπό το πρίσμα της γεωπολιτικής και σημαντικών γεγονότων ασφαλείας, όπως η Αραβική Άνοιξη και η προσάρτηση της Κριμαίας. Εξετάζεται ειδικότερα η δοθείσα προτεραιότητα στην έννοια της ασφάλειας στο πλαίσιο της ΕΠΓ, καθώς και η θεωρητική προσέγγιση της ΕΠΓ ως μια μορφή εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ. Η εργασία στο σύνολο της, διερευνά πώς η ΕΠΓ εξελίσσεται, ανταποκρινόμενη σε συγκεκριμένες ανάγκες και προκλήσεις, καθιστώντας την μια ευέλικτη, αλλά ταυτόχρονα και πολύπλοκη μορφή διακυβέρνησης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, Ανατολική Εταιρική Σχέση, Ένωση για τη Μεσόγειο, Ασφάλεια, Εξωτερική διακυβέρνηση

ABSTRACT

The present study attempts to examine the factors that have shaped the European Neighborhood Policy (ENP). The central focus of our literature review is the analysis of individual ENP policies, such as the Eastern Partnership (EAP) and the Union for the Mediterranean (UfM), which reveal the multilateral and regional dimension of the neighborhood policy.

In addition, we attempted to interpret the impact of the ENP revisions in both 2011 and 2015, in light of geopolitics and major security events such as the Arab Spring and the annexation of Crimea. In particular, it examines the priority given to the concept of security within the ENP, as well as the theoretical approach to the ENP as a form of EU foreign policy. The paper as a whole explores how the ENP has evolved in response to specific needs and challenges, making it a flexible yet complex form of governance.

Keywords: European Neighbourhood Policy, Eastern Partnership, Eastern Partnership, Union for the Mediterranean, Security, External Governance

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη της συγγραφέως και η επιβλέπουσα, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Η Δηλούσα

Σοφία Βασιλοπούλου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Κατανοώντας την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας	4
1.1. Οι αρχές και οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	4
1.2. Η αναγκαιότητα μιας Πολιτικής Γειτονίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση	8
1.3. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας ως μορφή εξωτερικής διακυβέρνησης	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	14
2.1. Η διμερής διάσταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	14
2.2. Περιφερειακή Διάσταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	16
2.2.1. Ένωση για την Μεσόγειο	17
2.2.2. Ανατολική Εταιρική Σχέση	19
2.3. Η χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Περιφερειακή ασφάλεια και η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	26
3.1. Η πρώτη αναθεώρηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (2011) στον απόηχο των εξελίξεων της «Αραβικής Άνοιξης»	26
3.2. Η δεύτερη αναθεώρηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (2015)	28
3.2.1. Η προσάρτηση της Κριμαίας και οι επιπτώσεις στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας	31
3.3. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας μετά το 2022	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Περιφερειακή ασφάλεια και τα όρια της εξωτερικής διακυβέρνησης	34
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	39
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	42

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

ΑΕΣ	Ανατολική Εταιρική Σχέση
ΕγΜ	Ένωση για τη Μεσόγειο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΠ	Ενεργά Εργαλεία Πολιτικής
ΕΠΓ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας
ΕΣΑ	Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας
ΕτΠ	Επιτροπή των Περιφερειών
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας
ΚΠΑΑ	Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
ΜΓΑΔΣ	Μηχανισμός Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας
ΣΕΕ	Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΧΚΑΕ	Χώρες Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης
ARLEM	Ευρωμεσογειακή Περιφερειακή και Τοπική Συνέλευση
CORLEAR	Διάσκεψη Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών
DCFTA	Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών
Euro-Med	Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση
ENI	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Γειτονίας
ENPI	Ευρωπαϊκό Μέσο Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΕΕ σύμφωνα με τη παρ. 1 και 2 του άρθρου 8 της ΣΕΕ, αναπτύσσει σχέσεις σε προνομιακή βάση με τις γειτονικές χώρες προκειμένου να εξασφαλιστεί η ευημερία και η καλή γειτονία. Η Ένωση για την εξυπηρέτηση των σκοπών αυτών μπορεί να συνάπτει με τις χώρες της γειτονιάς της ειδικές συμφωνίες που καθορίζουν αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις αλλά και ανάληψη κοινών δράσεων. Στην πρόβλεψη αυτή της Συνθήκης για την ΕΕ βασίζεται η ΕΠΓ που αφορά στις σχέσεις της ΕΕ με χώρες από την Ανατολική Ευρώπη και τη νότια Μεσόγειο που δεν έχουν προοπτική ένταξης. Με την ΕΠΓ η ΕΕ επεδίωξε τη δημιουργία στενότερων πολιτικών και οικονομικών δεσμών αλλά και δεσμών ασφαλείας με τις χώρες της γειτονιάς της.

Στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας η ΕΠΓ γίνεται αντιληπτή ως μια μορφή εξωτερικής διακυβέρνησης. Υπό το πρίσμα αυτό και σύμφωνα με τους Lavenex και Schimmelfennig (Lavenex & Schimmelfennig, 2009) η ΕΠΓ αποτελεί μια προσπάθεια επέκτασης κανόνων, νορμών και πολιτικών της ΕΕ προς τρίτες χώρες, οι οποίες δεν έχουν προοπτική ένταξης. Έτσι, η ΕΕ λαμβάνεται ως «πολιτική δύναμη» που προωθεί την επέκταση μέρους του κοινοτικού κεκτημένου (*acquis communautaire*) σε μη κράτη μέλη προσβλέποντας σε ένα «... υψηλό βαθμό θεσμοποίησης και ύπαρξης ενός κοινού συστήματος κανόνων πέρα από τα σύνορα της Ε.Ε. και την επίσημη νομική της εξουσίας» (Lavenex & Schimmelfennig, 2009: 795). Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕ λειτουργεί ως μια ήπια δύναμη που προσπαθεί να αποκτήσει ρόλο ενεργού δρώντα επηρεάζοντας κράτη πέρα από τα σύνορά της και προβάλλοντας τους Ευρωπαϊκούς κανόνες και το ευρωπαϊκό σύστημα αξιών στις χώρες γειτονιάς της.

Το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα που τίθεται στην εργασία αφορά στους παράγοντες οι οποίοι έχουν επηρεάσει τόσο τη διαμόρφωση όσο και την εξέλιξη της ΕΠΓ.

Το ερώτημα αυτό κρίνεται σημαντικό για την κατανόηση της φύσης της πολιτικής γειτονιάς και των συνθηκών που υπαγορεύουν την αποτελεσματικότητά της και την επίτευξη των στόχων της. Όπως δείχνει η εργασία, αν και η ΕΠΓ δεν σχεδιάστηκε ως μια πολιτική ασφάλειας, οι εξελίξεις στον τομέα της ασφάλειας

ήταν αυτές που σε σημαντικό βαθμό καθόρισαν την πορεία της πολιτικής και διαμόρφωσαν το περιεχόμενο των αναθεωρήσεών της.

Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε επιδιώκει την καταγραφή μιας ολοκληρωμένης, κριτικής και επιστημονικά τεκμηριωμένης ανάλυσης, που θα υπογραμμίσει τις πολιτικές δυναμικές και τους παράγοντες που έχουν διαμορφώσει την ΕΠΓ ως μία κρίσιμη συνιστώσα της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ.

Η συγγραφή της παρούσας εργασίας βασίστηκε σε βιβλιογραφική ανασκόπηση, δημοσιευμένα ελληνόγλωσσα και αγγλόγλωσσα βιβλία και επιστημονικά άρθρα, στοχεύοντας στην εξέταση και ανάλυση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας στον εν λόγω τομέα. Επιπλέον, προς ενίσχυση της ερευνητικής βάσης και της εγκυρότητας των ευρημάτων αξιοποιήθηκαν εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Η μεθοδολογία της έρευνας είναι σημαντική για το καθορισμό του πλαισίου διεξαγωγής της έρευνας. Η χρήση εκθέσεων και επίσημων εγγράφων από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ δίνει τη δυνατότητα μιας σφαιρικής κατανόησης της ΕΠΓ. Η διερεύνησή τους κρίνεται σημαντική για τη διασφάλιση της εγκυρότητας του ερευνητικού έργου, εφόσον αυτές οι αναφορές εκπροσωπούν την επίσημη στάση και τα κύρια ενδιαφέροντα των θεσμών της ΕΕ. Στο σύνολό της, η επιλεγμένη μεθοδολογία έχει ως στόχο τη δημιουργία μιας πλήρους, σφαιρικής και επιστημονικά υποστηριζόμενης αξιολόγησης.

Η εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά στην παρουσίαση της ΕΠΓ, των αρχών και των στόχων της. Στο πλαίσιο αυτό επιχειρείται η παρουσίαση των παραμέτρων που επέτρεψαν και επέβαλαν το σχεδιασμό και την υλοποίησή της πολιτικής γειτονίας, καθώς επίσης και οι λόγοι για τους οποίους η ΕΠΓ εκλαμβάνεται ως εργαλείο εξωτερικής διακυβέρνησης. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διμερής αλλά και η πολυμερής και περιφερειακή διάσταση της ΕΠΓ μέσα από την ανάλυση των επιμέρους πολιτικών της, δηλ. της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης (ΑΕΣ) και της Ένωσης για τη Μεσόγειο (ΕγΜ). Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στις αναθεωρήσεις της πολιτικής της ΕΠΓ το 2011 και 2015 ως αποτέλεσμα των γεωπολιτικών εξελίξεων της περιόδου και της προτεραιότητας στην ασφάλεια και σταθερότητα που έδωσε η ΕΕ. Στο τέταρτο

κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια αποτίμησης της ΕΠΓ ως εργαλείο εξωτερικής διακυβέρνησης. Τέλος, ακολουθεί ένα καταληκτικό συμπερασματικό κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Κατανοώντας την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Το πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, αποσκοπεί στην παρουσίαση των αρχών και των στόχων της ΕΠΓ, ώστε να καταστεί κατανοητή η συγκεκριμένη πολιτική που διαμορφώνει τις σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες-εταίρους τόσο στα ανατολικά όσο και στα νότια σύνορα της. Παραθέτοντας τους στόχους και τις προτεραιότητες της πολιτικής γειτονίας αναδεικνύονται οι λόγοι και οι συνθήκες που επέβαλαν και επέτρεψαν τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη της, ενώ η εφαρμογή της μπορεί να θεωρηθεί ως μια μορφή εξωτερικής διακυβέρνησης.

1.1. Οι αρχές και οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

Η ΕΠΓ αποτελεί την απάντηση στην ανάγκη για μια ανανεωμένη "στρατηγική γειτονικής συνεργασίας" εκ μέρους της ΕΕ. Πρόκειται για ένα κρίσιμο πλαίσιο εξωτερικής στρατηγικής το οποίο ξεκίνησε το 2003 με σκοπό να εμποδίσει, μετά την ανατολική διεύρυνση της ΕΕ με τις Χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΧΚΑΕ), την δημιουργία νέων διαχωριστικών γραμμών. Εξάλλου, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας (ΕΣΑ) του 2003 δεν είναι προς το συμφέρον της Ένωσης η διεύρυνση να δημιουργήσει νέες διαχωριστικές γραμμές στην Ευρώπη (Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας, 2003:8).

Η ανάπτυξη της πολιτικής γειτονίας είχε για αφετηρία την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο *"Ευρύτερη Ευρώπη-Γειτονικές Σχέσεις: ένα νέο πλαίσιο σχέσεων με τους γείτονές μας στα ανατολικά και νότια σύνορά μας"* (Ανακοίνωση Επιτροπής, 2003). Ειδικότερα, η ανακοίνωση πρότεινε, προκειμένου να ενισχυθούν οι σχέσεις της Ένωσης με τα γειτονικά κράτη που δεν έχουν προοπτική ένταξης και στο πλαίσιο της πολιτικής και οικονομικής αλληλεξάρτησης, την ανάπτυξη μιας ζώνης φιλικής γειτονίας, ενός «*δακτύλιου φίλων*» με τους οποίους η ΕΕ θα αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις συνεργασίας (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003:4). Μετά την έγκριση της πρωτοβουλίας ακολούθησε η δημιουργία επιχειρησιακών ομάδων εργασίας για την "Ευρύτερη Ευρώπη", με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να παροτρύνει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να πραγματοποιήσει το επόμενο βήμα, με στόχο να εξασφαλιστεί μια πιο περιεκτική και πιο ισορροπημένη

προσέγγιση, η οποία να περιλαμβάνει και έναν χρηματοδοτικό μηχανισμό (Lavenex, 2004:684).

Η πραγματικότητα είναι πως η αρχική πολιτική της «Ευρύτερης Ευρώπης» στρεφόταν κυρίως στις Ρωσία, Ουκρανία, Μολδαβία και Λευκορωσία ως προϊόν ανησυχίας για τις προκλήσεις και τις επιπτώσεις που θα προέκυπταν από τη διεύρυνση της ΕΕ με τις ΧΚΑΕ. Το γεγονός αυτό υπογραμμίστηκε μέσα από την επιστολή που έστειλε ο τότε Υπουργός Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου, Jack Straw,¹ τον Ιανουάριο του 2002, ζητώντας μια ριζοσπαστικά νέα προσέγγιση απέναντι σε αυτές τις χώρες (Crombois, 2015:480-481).

Ακολουθώντας την ίδια στρατηγική, την ίδια χρονιά, η Πολωνική κυβέρνηση υπέβαλε ένα μη επίσημο έγγραφο, προς τα κράτη-μέλη της Ένωσης, κάνοντας έκκληση για τη διαμόρφωση μιας "Ανατολικής Διάστασης", μιας καινούριας και πιο εξειδικευμένης πολιτικής προσέγγισης προς τις προαναφερόμενες χώρες, η οποία θα μπορούσε να περιλαμβάνει την προοπτική μελλοντικής ένταξης της Ουκρανίας στην ΕΕ. Ωστόσο, αυτές οι προτάσεις αντιμετώπισαν αντιδράσεις από τα νότια κράτη μέλη της Ένωσης, πρωτίστως από τη Γαλλία και την Ισπανία, οι οποίες υποστήριζαν την επέκταση της πολιτικής, ώστε να συμπεριλαμβάνει και τις χώρες της Μεσογείου (Crombois, 2015:480-481).

Τελικά, η ΕΠΓ επεκτάθηκε συμπεριλαμβάνοντας και τους γείτονες της Νότιας Μεσογείου και εν συνεχεία τις χώρες του Νότιου Καυκάσου², αναδεικνύοντας τις πολυποίικιλες προτεραιότητες των κρατών-μελών της ΕΕ σε σχέση με τις γειτονικές περιφέρειες. Είναι αξιοσημείωτο ότι, μετά την απόφαση της Ρωσίας να αποστασιοποιηθεί από την ΕΠΓ υπέρ μιας πιο συμμετρικής διμερούς εταιρικής σχέσης, η ΕΠΓ επέκτεινε την εμβέλειά της ενσωματώνοντας 16 χώρες στις ανατολικές και νότιες περιμέτρους της ΕΕ (Gstöhl & Schunz, 2016).

¹ Ο υπουργός Εξωτερικών Jack Straw πρότεινε να προσφερθούν στην Ουκρανία, στη Λευκορωσία και στη Μολδαβία "σαφή και πρακτικά κίνητρα" ώστε να προχωρήσουν σε πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις (Ganzle, 2007:12).

² Η ένταξη των χωρών του Καυκάσου οφείλεται στη σημασία που έδωσε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και ο τότε Υπάτος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ στην Επανάσταση των Ρόδων στη Γεωργία (Έγγραφο Στρατηγικής ΕΠΓ.)

Οι χώρες που συμπεριλήφθηκαν στην ΕΠΓ είναι: Αλγερία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Αίγυπτος, Γεωργία, Λευκορωσία³, Μολδαβία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη⁴, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία⁵, Τυνησία και Ουκρανία.

Η ΕΠΓ έχει ως στόχο να διανεμηθούν τα οφέλη της μεγάλης διεύρυνσης του 2004 και στις γειτονικές χώρες αποβλέποντας στην ενίσχυση της σταθερότητας, της ασφάλειας και της ευημερίας για όλους τους ενδιαφερόμενους. Επιπλέον, να εμποδίσει τη δημιουργία καινούργιων διαχωριστικών γραμμών μεταξύ της ΕΕ και των νέων γειτόνων της προσφέροντάς τους τη δυνατότητα να μετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες της ΕΕ μέσα από τη στενότερη συνεργασία τόσο σε πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο όσο και στον τομέα της ασφάλειας (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2004:3).

Με αυτό το τρόπο η ΕΠΓ εξελίχθηκε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο πολιτικής που αποσκοπεί στην ενίσχυση της σταθερότητας και της ασφάλειας αλλά και στη βελτίωση των διπλωματικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και των κρατών που βρίσκονται στα γεωγραφικά της όρια. Την ίδια στιγμή, η ΕΠΓ αποτελεί έναν πολύπλοκο και ευαίσθητο τομέα πολιτικής της ΕΕ, καθώς συνυφαίνει διαφορετικές χώρες, πολιτικούς παράγοντες και πολιτισμούς διαμορφώνοντας το ρυθμιστικό πλαίσιο για τις διπλωματικές σχέσεις με 16 εκ των γεωγραφικά πλησιέστερων ανατολικών και νότιων εταίρων της (Gstöhl & Schunz, 2016).

Βασική καινοτόμος αρχή της ΕΠΓ είναι η αρχή της διαφοροποίησης μεταξύ των εταίρων. Η στρατηγική αυτή σκοπό έχει να προωθήσει τη βελτίωση και την αναβάθμιση των διπλωματικών και οικονομικών σχέσεων με εκείνες τις γειτονικές χώρες που είτε είχαν εφαρμόσει είτε επεδίωκαν την εφαρμογή σημαντικών πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Η προσέγγιση αυτή δεν ήταν μόνο αναγνωριστική των επιτευγμάτων των εταίρων, αλλά επιχειρούσε επίσης να λειτουργήσει ως κίνητρο για περαιτέρω βελτιώσεις σε επίπεδο διακυβέρνησης και οικονομικής ανάπτυξης (Μπουρής & Τζιφάκης, 2016:307).

3 Από τις 28 Ιουνίου 2021, η Λευκορωσία ανέστειλε τη συμμετοχή της στην Ανατολική Εταιρική Σχέση λόγω των προβλημάτων στις σχέσεις της με τη ΕΕ και των κυρώσεων που έχει επιβάλει η τελευταία λόγω της απουσίας κράτους δικαίου, και καθώς η ΕΕ δεν αναγνώρισε τα αποτελέσματα των τελευταίων εκλογών

4 . Η Λιβύη δεν συμμετέχει πλήρως στην ΕΠΓ καθώς έχει μόνο ρόλο παρατηρητή στην ΕγΜ. .

⁵Έχει ανασταλεί από το 2011 η Συμφωνία Σύνδεσης που έχει υπογραφεί με την ΕΕ λόγω των γεγονότων του εμφυλίου.

Στενά συνδεδεμένη με την αρχή της διαφοροποίησης είναι η εφαρμογή της θετικής αιρεσιμότητας. Αντίθετα με την αντίληψη της αρνητικής αιρεσιμότητας, που θα οδηγούσε σε κυρώσεις σε περίπτωση μη τήρησης των συμφωνηθέντων, η ΕΠΓ βασίζεται στην αρχή της ανταμοιβής όσων χωρών εφαρμόζουν με αποτελεσματικότητα και συνέπεια τις συμφωνηθείσες μεταρρυθμίσεις (Μπουρής & Τζιφάκης, 2016: 307).

Η ΕΕ, μέσω της ΕΠΓ, καθορίζει ακριβείς πολιτικούς στόχους και σημεία αναφοράς, γνωστά ως "*benchmarks*", με σκοπό την αξιολόγηση της προόδου που καταγράφεται στην υλοποίηση του μεταρρυθμιστικού προγράμματος από τις γειτονικές χώρες. Με τον τρόπο αυτό παρέχεται μια διαρθρωμένη βάση για την εξέλιξη των διπλωματικών και οικονομικών σχέσεων, ενώ ταυτόχρονα λειτουργεί ως κίνητρο για την εφαρμογή εσωτερικών μεταρρυθμίσεων στις εν λόγω χώρες (Kelley, 2006:33).

Στον πυρήνα της ΕΠΓ βρίσκονται τα διμερή σχέδια δράσης (*action plans*) τα οποία έχουν συνταχθεί σε συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της πλειονότητας των χωρών-εταίρων. Τα σχέδια δράσης καθορίζουν το πολιτικό και οικονομικό ρυθμιστικό πλαίσιο, με προδιαγεγραμμένες βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες προτεραιότητες για περιόδους τριών έως πέντε ετών, σε τομείς όπως το εμπόριο, η προετοιμασία για συμμετοχή στην εσωτερική αγορά της ΕΕ, η ενέργεια, οι μεταφορές, το περιβάλλον, η δικαιοσύνη, το κράτος δικαίου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015). Ο σχεδιασμός των σχεδίων δράσης και οι προτεραιότητες που ορίζονται στο πλαίσιο των εταιρικών σχέσεων της ΕΠΓ ανταποκρίνονται στις ανάγκες, στα συμφέροντα και στις ικανότητες τόσο της ΕΕ όσο και των επιμέρους εταίρων (Μπουρής & Τζιφάκης, 2016: 308). Μέσω αυτών των σχεδίων η ΕΠΓ φιλοδοξεί να ενθαρρύνει τη δημιουργία δημοκρατικών, κοινωνικά ισότιμων και ανοικτών κοινωνιών, να προωθήσει την οικονομική ολοκλήρωση και να βελτιώσει τη διασυνοριακή κινητικότητα των ατόμων (΄΄Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση΄΄, n.d.).

Με τα σχέδια δράσης, μέσα από την αξιολόγηση καθορισμένων στόχων και σημείων αναφοράς, ενδυναμώνεται η θετική αιρεσιμότητα και η ανταμοιβή για όσες χώρες είναι συνεπείς. Τα σχέδια δράσης ικανοποιούν τις βλέψεις και τις προσδοκίες

των χωρών-εταίρων για τη διαμόρφωση των σχέσεων τους με την ΕΕ και επιπλέον καθιστούν τα κράτη-μέλη από κοινού υπεύθυνα στις αρχές της ΕΠΓ⁶.

Εν κατακλείδι, η ΕΠΓ στηρίζεται στην αμοιβαία δέσμευση για την προώθηση κοινών αξιών, όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, η χρηστή διακυβέρνηση και οι αρχές της οικονομίας της αγοράς. Εστιάζει, κυρίως, στην επίτευξη της περιφερειακής σταθερότητας, τόσο από πολιτική όσο και από οικονομική διάσταση, ενώ παράλληλα συμβάλλει στην ενίσχυση της ασφάλειας της περιοχής. Αποσκοπεί, επίσης, στην εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων και στην αύξηση της ανθρώπινης κινητικότητας. Η έκταση της συνεργασίας σε κάθε περίπτωση εξαρτάται από το βαθμό συμφωνίας σε κοινές αρχές και στόχους. Μέσω της ΕΠΓ η ΕΕ προσπαθεί να διαμορφώσει ένα περιβάλλον συνεργασίας και σταθερότητας που αντανακλά τόσο τις δικές της προτεραιότητες και ανάγκες όσο και των εταίρων της (Gstöhl & Schunz, 2016:16).

Αξίζει να αναφερθεί ότι η ΕΠΓ λογίζεται ως ένα διαφορετικό πλαίσιο από εκείνο της διαδικασίας διεύρυνσης, αν και αυτό δεν προκαθορίζει την πορεία που ενδέχεται να ακολουθήσουν οι μελλοντικές σχέσεις της Ένωσης με τις γειτονικές χώρες.

1.2. Η αναγκαιότητα μιας Πολιτικής Γειτονίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση

Η ΕΠΓ αποτέλεσε στρατηγική αναγκαιότητα για την ΕΕ στο πλαίσιο της επικείμενης μεγάλης διεύρυνσης με τις ΧΚΑΕ που οδήγησε στην επέκταση των ευρωπαϊκών συνόρων ανατολικότερα, στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Οι προκλήσεις που προέκυψαν έκαναν αναπόφευκτη την ανάπτυξη και εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης ΕΠΓ για την ενίσχυση της περιφερειακής σταθερότητας και της διαρκούς ανάπτυξης (Schumacher, 2015:387). Έτσι, η ανάγκη για σταθερότητα στις μετασοβιετικές χώρες αλλά και προκειμένου να μην αναπτυχθούν νέες διαχωριστικές γραμμές στην Ευρώπη ώθησε την ΕΕ στην δημιουργία της πολιτικής γειτονίας στα πρότυπα μάλιστα της διεύρυνσης. Με τον τρόπο αυτό η ΕΕ προωθεί τη σταθερότητα, την ασφάλεια και την ανάπτυξη όχι μόνο εντός των νέων της συνόρων, αλλά και για τις χώρες που γειτονεύει και που δεν έχουν προοπτική ένταξης.

⁶European Neighbourhood Policy https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-neighbourhood-policy_en

Η πολιτική και οικονομική αλληλεξάρτηση και οι φόβοι σχετικά με την τρωτότητα της Ένωσης απέναντι στις εξελίξεις στα γειτονικά κράτη κατασταίνει τις γειτονικές χώρες βασικούς εταίρους της ΕΕ. Η σημασία των γειτονικών χωρών αποτυπώθηκε στο κείμενο του Solana⁷ το 2003 με τίτλο «Μια ασφαλής Ευρώπη σε ένα καλύτερο κόσμο», στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφαλείας, όπου δηλώνεται ότι η ένταξη χωρών αυξάνει την ασφάλεια αλλά ταυτόχρονα φέρνει πιο κοντά την ΕΕ σε αναταραγμένες περιοχές που στόχος είναι να τις φέρουμε πιο κοντά στην ΕΕ έχοντας σχέσεις συνεργασίας. Οι κύριες επιδιώξεις αυτής της συνεργασίας είναι η αύξηση της παραγωγής, η οικονομική ανάπτυξη και η ανάπτυξη του εμπορίου αλλά και η επίτευξη της σταθερότητας, της μείωσης της φτώχειας και της προστασίας του περιβάλλοντος (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003: 3).

Η προαγωγή και η εδραίωση της σταθερότητας, της ασφάλειας και της γενικότερης ευημερίας στις χώρες που βρίσκονται στη γεωγραφική περιφέρεια της ΕΕ, στα οποία αποσκοπεί η ΕΠΓ, δεν είναι μόνο μια αλτρουιστική προσέγγιση αλλά επίσης συμβάλλει άμεσα στην ενίσχυση της εσωτερικής ασφάλειας και της οικονομικής ευημερίας της ΕΕ. Με άλλα λόγια, η εξωτερική σταθερότητα και η ασφάλεια είναι αλληλένδετες με την εσωτερική σταθερότητα της ΕΕ δημιουργώντας ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την πρόοδο σε όλα τα επίπεδα (Barbé & Johansson-Nogués, 2008:81).

Η πολιτική της διεύρυνσης δεν επέκτεινε μόνο τα ευρωπαϊκά εδάφη, αλλά επίσης και το πολιτικό και οικονομικό στάτους της ΕΕ. Δημιουργείται μια μεγάλη, ενισχυμένη από τη διεύρυνση ΕΕ που δίνει ιδιαίτερη σημασία στην διαφύλαξη των αξιών και των συμφερόντων της, στην ενθάρρυνση της διεθνούς συνεργασίας, στην ασφάλεια και την συναίνεση των γειτονικών κρατών στις πολιτικές της. Με τη συνθήκη του Άμστερνταμ (1999) εισάγεται για πρώτη φορά η έννοια της «κοινής στρατηγικής» ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής και ο θεσμός του Υπατου Εκπροσώπου. Η έγκριση της πρώτης Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφαλείας (Ε.Σ.Α.) γίνεται το 2003. Όλες αυτές οι θεσμικές αλλαγές επέτρεψαν την μεγαλύτερη συνοχή της ΕΕ στις εξωτερικές της σχέσεις και τη δημιουργία της ΕΠΓ, η οποία λειτουργεί ως ένα χρήσιμο εργαλείο εξωτερικής πολιτικής για την επίτευξη των σχετικών στόχων.

⁷Υπατος Εκπρόσωπος για την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας

Περαιτέρω, η ΕΠΓ αποτέλεσε, έστω και έμμεσα, ένα ακόμη μέσο προσπάθειας της ΕΕ να αντιμετωπίσει τις παγκόσμιες ανησυχίες για την ασφάλεια που αναδύθηκαν στην εποχή μετά την 11η Σεπτεμβρίου. Εξάλλου, η ευρύτερη γειτονιά της ΕΕ είχε να διαχειριστεί τις δικές της απειλές εξαιτίας των ανεπίλυτων συγκρούσεων τόσο στην Ανατολή όσο και στο Νότο, κυρίως από την πολιτική αστάθεια που υπήρχε στα αυταρχικά κράτη ή στα κράτη που βρίσκονταν σε μεταβατικό στάδιο. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας του 2003 τόνισε ότι «η γεωγραφία εξακολουθεί να είναι σημαντική» για τον ρόλο της ΕΕ στην αντιμετώπιση των παγκόσμιων απειλών για την ασφάλεια (Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας 2003:7). Στο πλαίσιο αυτό η ΕΠΓ λειτουργεί σαν ένα είδος εργαλείου της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφαλείας.

Τέλος, στην προσπάθεια της ΕΕ να αναδειχθεί ως ένας αξιόπιστος και υπεύθυνος παγκόσμιος παράγοντας, μια «δύναμη του καλού», που επιδιώκει την εφαρμογή και την προώθηση δημοκρατικών αξιών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την βιώσιμη ανάπτυξη σε περιφερειακή και παγκόσμια κλίμακα, η ΕΠΓ κατέχει κεντρικό ρόλο αναδεικνύοντας την ΕΕ ως ένα αξιόπιστο και υπεύθυνο παγκόσμιο δρώντα. Αυτό δεν αυξάνει μόνο την πολιτική και διπλωματική της επιρροή, αλλά επίσης συμβάλλει στην ενίσχυση της συνοχής και της ενότητας μεταξύ των κρατών-μελών της (Barbé & Johansson-Nogués, 2008:81).

1.3. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας ως μορφή εξωτερικής διακυβέρνησης

Αν και δεν υπάρχει ένας ορισμός της διακυβέρνησης που να είναι ευρύτερα αποδεκτός, καθώς το εννοιολογικό της περιεχόμενο εξαρτάται από τις διαδικασίες και τους παράγοντες που εμπλέκονται, για την παρούσα εργασία και προκειμένου να εξυπηρετηθεί η μελέτη των σχέσεων της ΕΕ με τρίτες χώρες, η έννοια της διακυβέρνησης ορίζεται ως η μορφή πολιτικής οργάνωσης στην οποία ο τρόπος διαμόρφωσης των πολιτικών μπορεί να είναι ιεραρχικός ή οριζόντιος, επίσημος ή ανεπίσημος υπερβαίνοντας κάθε όριο εθελοντισμού (Lavenex, 2004:682).

Η εξωτερική διακυβέρνηση υφίσταται στην περίπτωση που τα νομικά πλαίσια της ΕΕ ξεπερνούν τα όρια των κρατών-μελών και είναι συνδεδεμένη με τη διεθνή δράση της ΕΕ. Η επέκταση αυτού του πεδίου διακυβέρνησης -πέραν των τειχών των κρατών-μελών-, αποτελεί μια πρόσφατη προσέγγιση της διεθνούς

παρουσίας της ΕΕ. Μέχρι πρότινος, η πλειοψηφία των επιστημονικών μελετών εστίαζε στον εξωστρεφή χαρακτήρα της Ένωσης, αποτυπώνοντας τη συμμετοχή της στο διεθνές εμπόριο, στην παροχή βοήθειας και στις διπλωματικές συμμαχίες ως κύριους δείκτες της πολιτικής επιρροής της. Η αξιοποίηση της πολιτικής δύναμης της ΕΕ για την αποτελεσματική εξάπλωση των κανονιστικών της προτύπων πέραν των γεωγραφικών της ορίων έχει επισήμως διαμορφωθεί ως έννοια της "εξωτερικής διακυβέρνησης" (Wunderlich, 2012:1417).

Η εξωτερική διακυβέρνηση, κατά τη διεθνή νομοθεσία, ενσωματώνει διεθνείς συμβάσεις, συμφωνίες και μηχανισμούς συνεργασίας και είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι αποτελεί έναν εξειδικευμένο μηχανισμό για τη διαχείριση και την επίλυση διεθνών διαφορών. Επιδιώκει την προώθηση της παγκόσμιας σταθερότητας και τη διαφύλαξη των ειρηνικών συνθηκών. Ως εκ τούτου, η ολοκληρωμένη εξωτερική διακυβέρνηση προϋποθέτει την εφαρμογή τέτοιων στρατηγικών καθοδηγούμενη από μια συνεκτική εσωτερική πολιτική οράματος (Freyburg κ.α.,2011:1031).

Σύμφωνα με την Lavenex καθοριστικός δείκτης εξωτερικής διακυβέρνησης είναι η εξάπλωση της νομικής εμβέλειας της ΕΕ πέρα από τα όρια των κρατών-μελών. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι το θεσμικό και νομικό πλαίσιο της ΕΕ δεν είναι απαραίτητο να επεκτείνονται μαζί αλλά το νομικό όριο, δηλ. τα πρότυπα της ΕΕ, οι κανόνες και οι πολιτικές της, μπορεί να επεκταθεί και χωρίς την θεσμική επέκταση, όπως είναι η ένταξη. Και αυτό γιατί ενώ η ένταξη μιας χώρας στην ΕΕ έχει «ως απαραίτητη προϋπόθεση την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου *«acquis communautaire»*, η επέκταση του ορίου των Ευρωπαϊκών κανόνων ή του κοινοτικού κεκτημένου μπορεί να γίνει και σε χώρες που δεν είναι μέλη της ΕΕ. Αυτό διακρίνεται εμφανώς από τις παραδοσιακές διεθνείς συμφωνίες και συμβάσεις, στις οποίες η συνεργασία γίνεται σε εθελοντική βάση και δεν περιλαμβάνει την εξωτερική εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου (Lavenex, 2004: 681).

Η ενσωμάτωση στοιχείων εξωτερικής πολιτικής, πολιτικής ολοκλήρωσης και διεύρυνσης καθιστούν την ΕΠΓ ένα είδος εξωτερικής διακυβέρνησης. Στην εξωτερική διακυβέρνηση οι στόχοι εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής πάνε μαζί. Η επέκταση των κανόνων της ΕΕ σε μη κράτη-μέλη μπορεί να είναι συνέπεια της εξυπηρέτησης πρακτικών αναγκών, όταν πρόκειται να αυξήσει την αποδοτικότητα ή

τη δυνατότητα επίλυσης προβλημάτων εσωτερικής πολιτικής. Στην περίπτωση όμως που εξυπηρετεί στόχους εξωτερικής πολιτικής τότε αυτοί σχετίζονται με τη σταθερότητα και την ασφάλεια της Ένωσης (Lavenex, 2004: 681).

Η ΕΠΓ αποβλέπει στο μετασχηματισμό των γειτονικών κρατών προκειμένου να καταστεί εφικτή η εδραίωση της δημοκρατίας, της χρηστής διακυβέρνησης, του κράτους δικαίου, της σταθερότητας και της ανάπτυξης των αγορών. Η πολιτική της γειτονίας περιλαμβάνει στοιχεία από την εξωτερική πολιτική, την πολιτική ασφαλείας και της κοινής αγοράς καθώς και στοιχεία από τον χώρο της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων (Μανώλη, 2019: 265-266).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέταση των παραγόντων που καθιστούν αποτελεσματική την ΕΠΓ ως μορφή εξωτερικής διακυβέρνησης. Δεδομένου ότι στην ΕΠΓ για τη μεταφορά μέρους του κοινοτικού κεκτημένου και των κανόνων της ΕΕ δεν ισχύει το καρότο της ένταξης ούτε το μαστίγιο των κυρώσεων βάσει της συνθήκης για τα μέλη, όπως συμβαίνει στην διεύρυνση, η ισχύς της ΕΕ είναι πιο αδύναμη. Σύμφωνα με τον Hagemann, για να είναι αποτελεσματική η εξωτερική διακυβέρνηση παίζουν ρόλο τέσσερις παράγοντες: α) υψηλός βαθμός νομιμοποίησης προκειμένου οι απαιτήσεις να είναι κατανοητές και από τις δύο πλευρές και να υπάρχει ισχυρή εξωτερική παρακολούθηση, β) η ικανότητα της ΕΕ να εφαρμόζει προϋποθέσεις (όρους) και η οποία εξαρτάται από το βαθμό ασύμμετρης αλληλεξάρτησης σε κάποιο τομέα πολιτικής, γ) το χαμηλό εγχώριο κόστος καθώς οι εσωτερικοί παράγοντες υιοθετούν κανόνες μόνο αν δεν έχουν αρνητική επίδραση στη δική τους ισχύ ή αν τα κίνητρα που προσφέρονται ξεπερνούν το κόστος και δ) το αποτέλεσμα εξαρτάται από την αποφασιστικότητα να εφαρμοστούν οι κανόνες. Οι αλλαγές μπορούν να αποδοθούν στην ΕΕ αν οι κανόνες εγκριθούν και εφαρμοστούν αμέσως μετά την απαίτησή τους (Hagemann Chr., 2013).

Εν κατακλείδι, μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου και τους γύρους της διεύρυνσης η ΕΕ όχι μόνο ήρθε πιο κοντά σε νέους γείτονες αλλά ωθήθηκε να αναμορφώσει και τη πολιτική τάξη της Ευρώπης. Για τους λόγους αυτούς επέκτεινε τη διακυβέρνηση της προς αυτές τις χώρες εφαρμόζοντας μια διαδικασία συμπερίληψης, υπό όρους, κρατών έξω από τα όρια της στις διαδικασίες πολιτικής και στη χάραξη στόχων πολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΠΓ λειτουργεί ως μηχανισμός εξωτερικής διακυβέρνησης, μέσω του οποίου η ΕΕ επιδιώκει να

διασφαλίσει ένα τρίπτυχο βασικών στόχων: σταθερότητα, ασφάλεια και ευημερία στην περιφερειακή της σφαίρα επιρροής (Smith, 2005:765). Για να το επιτύχει η ΕΕ στηρίζεται στα οικονομικά της μέσα, χρησιμοποιεί προϋποθέσεις (όρους) και διασφαλίζει τη συμμόρφωση μέσω μηχανισμών παρακολούθησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση της υλοποίησης της ΕΠΓ τόσο στη διμερή όσο και στην περιφερειακή της διάσταση που περιλαμβάνει την Ανατολική Εταιρική Σχέση (ΑΕΣ) και την Ένωση για τη Μεσόγειο (ΕγΜ).

2.1. Η διμερής διάσταση της ΕΠΓ

Κατανοώντας ότι τα γειτονικά της κράτη μπορεί να αντιμετωπίζουν τις ίδιες προκλήσεις, εντούτοις διαφέρουν μεταξύ τους τόσο ως προς τις προσδοκίες τους όσον αφορά τις σχέσεις τους με την ΕΕ όσο και ως προς την οικονομική τους ανάπτυξη, την ανάπτυξη των θεσμών αλλά και τη μεταρρυθμιστική τους δυνατότητα, η ΕΕ δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη σύναψη διμερών εταιρικών σχέσεων στη βάση της αρχής της διαφοροποίησης. Απώτερος στόχος είναι η δημιουργία εξατομικευμένων σχέσεων προσαρμοσμένων στα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά πλαίσια της εκάστοτε γειτονικής χώρας (Browning & Joenniemi, 2008: 525).

Οι πιο πολλές χώρες της ΕΠΓ έχουν ήδη αναπτύξει σχέσεις με την ΕΕ και έχουν συνάψει διμερείς συμφωνίες «εταιρικής σχέσης και συνεργασίας» ή «συμφωνίες σύνδεσης» που χρησιμεύουν ως βάση για πολιτική συνεργασία, οικονομική ολοκλήρωση και νομικές μεταρρυθμίσεις. Για την αποτελεσματικότερη επίτευξη των στόχων της ΕΠΓ σε εθνικό επίπεδο οι Συμφωνίες Σύνδεσης συμπληρώνονται από τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων.

Οι νότιοι γείτονες με τους οποίους η ΕΕ έχει συνάψει Συμφωνίες Σύνδεσης είναι η Αλγερία, η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Ιορδανία, ο Λίβανος, το Μαρόκο, και η Τυνησία ενώ με την Παλαιστίνη έχει υπογράψει μια ενδιάμεση συμφωνία σύνδεσης για το εμπόριο και τη συνεργασία. Με τη Συρία η συμφωνία σύνδεσης που είχε δρομολογηθεί το 2004, πριν ακόμη η συριακή κυβέρνηση προχωρήσει στην βίαιη καταστολή των εκδηλώσεων διαμαρτυρίας το 2011, δεν υπεγράφη ποτέ. Επίσης, αναστάλθηκαν τον Φεβρουάριο του 2011 και δεν έχουν ακόμη επαναληφθεί οι διαπραγματεύσεις για μια συμφωνία μεταξύ ΕΕ και Λιβύης. (΄Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση΄, n.d.).

Περαιτέρω, η ΕΕ έχει συνάψει με το Μαρόκο, τη Τυνησία και την Ιορδανία Εταιρικές Σχέσεις Κινητικότητας προκειμένου να διασφαλίζεται ότι η διακίνηση προσώπων μεταξύ ΕΕ και των χωρών (κινητικότητα και μετανάστευση) γίνεται σωστά και με ασφάλεια.

Από τις χώρες της ανατολικής γειτονίας έχουν συνάψει διμερείς Συμφωνίες Σύνδεσης η Γεωργία, η Μολδαβία και η Ουκρανία⁸. Μάλιστα, στο πλαίσιο των συμφωνιών σύνδεσης οι τρεις αυτές χώρες έχουν συνάψει και διμερείς συμφωνίες εμπορικής φύσης, τις Σφαιρικές και σε Βάθος Ζώνες Ελεύθερων Συναλλαγών (DCFTA) με τις οποίες μειώνονται οι δασμοί των εξαγωγών των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, διευκολύνονται το εμπόριο και οι τελωνειακές διαδικασίες αλλά και επιδιώκεται η σταδιακή προσέγγιση της νομοθεσίας και των κανόνων δικαίου των χωρών αυτών με αυτών της ΕΕ. Οι DCFTA είναι εργαλείο διμερούς πολιτικής εμπορικής φύσεως που στην πράξη ξεπερνά τα εμπορικά ζητήματα και επιδρά σε τομείς όπως το κράτος δικαίου και η δημοκρατία συγκλίνοντας το δίκαιο της χώρας εταίρου με την ευρωπαϊκή νομοθεσία χωρίς όμως να προσφέρει συμμετοχή σε πολιτικούς θεσμούς (Ντόκος Θ.,2014:16-17).

Η Αρμενία από το Νοέμβριο του 2017 έχει συνάψει με την ΕΕ συνολική και ενισχυμένη συμφωνία εταιρικής σχέσης⁹ προκειμένου να εμβαθύνουν τη συνεργασία τους στους τομείς της δημοκρατίας, της ασφάλειας, της σταθερότητας, της κινητικότητας, του εμπορίου και της διεθνούς συνεργασίας. Τον Ιούλιο του 2018 Αζερμπαϊτζάν και ΕΕ συμφώνησαν για τις νέες προτεραιότητες της συνολικής εταιρικής τους σχέσης και συγκεκριμένα την ενίσχυση των θεσμών και της χρηστής διακυβέρνησης, την οικονομική ανάπτυξη, την κινητικότητα, την ενέργεια, το περιβάλλον και το κλίμα. Τέλος, η Λευκορωσία δεν έχει συμφωνία, ενώ από τον Ιούνιο του 2021 έχει αναστείλει την συμμετοχή της στην ΑΕΣ καθώς η ΕΕ ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2020 να επιβάλλει περιορισμούς στη Λευκορωσία λόγω των πολιτικών εξελίξεων.

Επιπλέον, η ΕΕ έχει συνάψει με τις ανατολικές χώρες-εταίρους συμφωνίες για απλούστευση του καθεστώτος θεωρήσεων και την επανεισδοχή. Οι συμφωνίες

⁸Οι Ουκρανία, Μολδαβία έχουν υποβάλει αίτημα ένταξης και έχουν αναγνωρισθεί ως υποψήφιες προς ένταξη χώρες από την ΕΕ, ενώ η Γεωργία έχει υποβάλει αίτημα ένταξης αλλά δεν της έχει δοθεί καθεστώς υπό ένταξης χώρας.

⁹ <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/partnership-agreement-with-armenia.html>

αυτές βελτιώνουν την κινητικότητα των πολιτών των χωρών-εταίρων της Ανατολικής Ευρώπης διευκολύνοντας τη χορήγηση θεωρήσεων και προβλέποντας κανόνες για τη διαχείριση της επιστροφής των παράτυπων μεταναστών μέσω συμφωνιών επανεισδοχής. Για την Μολδαβία, την Ουκρανία και τη Γεωργία, έχοντας ολοκληρώσει τις συμφωνίες για την κινητικότητα, το Συμβούλιο εξέδωσε κανονισμό για την απελευθέρωση των θεωρήσεων για περίοδο διαμονής 90 ημερών εντός οποιαδήποτε περιόδου 180 ημερών.

Η διμερής διάσταση της ΕΠΓ αποτελεί κεντρική στρατηγική επιλογή για την ΕΕ προκειμένου να δημιουργήσει ένα ασφαλές περιβάλλον κατά μήκος των συνόρων της παρόλο που συχνά απαιτείται η υπέρβαση διαφόρων εμποδίων, όπως για παράδειγμα η πολιτική αστάθεια σε ορισμένα γειτονικά έθνη, τα οποία εμποδίζουν την ομαλή συνεργασία και εγείρουν ανησυχίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα αυτής της πολιτικής στρατηγικής (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003).

2.2. Περιφερειακή Διάσταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

Ενώ η διμερής διάσταση της ΕΠΓ επικεντρώνεται στις σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και μεμονωμένων γειτονικών κρατών, η Περιφερειακή της διάσταση αποσκοπεί επιπλέον στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ χωρών σε έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Για την ενίσχυση της περιφερειακής συνιστώσας της ΕΠΓ συγκροτήθηκαν :

- Το 2008 η Ένωση για τη Μεσόγειο (ΕγΜ)
- Το 2009 η Ανατολική Εταιρική Σχέση (ΑΕΣ)
- Το 2010 η Ευρωμεσογειακή Περιφερειακή και Τοπική Συνέλευση (ARLEM)
- Το 2011 η Διάσκεψη Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών για την ΑΕΣ (CORLEAR)

Η ΕγΜ και η ΑΕΣ, που θα αναλυθούν στην συνέχεια, είναι η ανατολική και η νότια διάσταση της ΕΠΓ και αποτελούν το μέσο για την πιο στενή συνεργασία των εταίρων των ανατολικών και νότιων περιοχών αντίστοιχα με την ΕΕ για την επίτευξη ενός πιο σταθερού περιβάλλοντος στην γειτονιά της ΕΕ (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003).

Η ARLEM συστάθηκε το 2010 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Περιφερειών (ΕτΠ) και είναι μια συνέλευση συμβουλευτικού χαρακτήρα από

εκπροσώπους τοπικών και περιφερειακών αρχών της ΕΕ και των εταίρων από τη Μεσόγειο. Στόχο έχει να δώσει εδαφική διάσταση στην ΕγΜ, να προάγει τη δημοκρατία, την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και την αποκεντρωμένη συνεργασία στις χώρες της Μεσογείου, να ενθαρρύνει το διάλογο Βορρά-Νότου αλλά και στον ίδιο το Νότο και την ανταλλαγή γνώσεων, τεχνικής και εμπειρίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιφερειών).¹⁰

Η CORLEAR συγκροτήθηκε το 2011 από την ΕτΠ και αποτελεί το πολιτικό φόρουμ των τοπικών αρχών από την ΕΕ και τις χώρες της ΑΕΣ. Στόχος της είναι ο συντονισμός της τοπικής και περιφερειακή εκπροσώπησης των κρατών της ΑΕΣ, η υλοποίηση της ΕΠΓ και να φέρει πιο κοντά τις χώρες της ΑΕΣ με την ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιφερειών).

Ωστόσο, όπως και στη διμερή διάσταση, οι προκλήσεις είναι πολλές, μεταξύ άλλων, οι εσωτερικές αντιφάσεις μεταξύ των χωρών και οι γεωπολιτικές τάσεις. Τέτοιου είδους ζητήματα χρήζουν προσεκτικής διαχείρισης και εξισορρόπησης, προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα των περιφερειακών αυτών πρωτοβουλιών (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003).

2.2.1. Ένωση για τη Μεσόγειο

Η ΕγΜ συνδέει τα 27 κράτη-μέλη της ΕΕ με 15 μεσογειακές χώρες. Ιδρύθηκε το 2008, κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής στο Παρίσι, με πρωτοβουλία του τότε Γάλλου Προέδρου Νικολά Σαρκοζί, σηματοδοτώντας τη διαφοροποίηση της ΕΠΓ σε νότια και εν συνεχεία ανατολική διάσταση, καθώς στις συνομιλίες που έλαβαν χώρα κατέστη σαφές ότι για να γίνει αποδεκτή η ΕγΜ, θα έπρεπε να δημιουργηθεί και μια ανάλογη σχέση για τους γείτονες ανατολικά. Ο Σαρκοζί προκειμένου να ενισχύσει την πολιτική του θέση στη Γαλλία και αναγνωρίζοντας την ανάγκη για διπλωματικές πρωτοβουλίες, είδε τη δημιουργία μιας Μεσογειακής Ένωσης ανάμεσα στα κράτη της βόρειας και της νότιας Μεσογείου ως ευκαιρία, ανταποκρινόμενος ταυτόχρονα στις ανησυχίες των Γάλλων πολιτών σχετικά με τη μετανάστευση και την ασφάλεια (Bicchi, 2011:7-9).

¹⁰ Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Περιφερειών
<https://cor.europa.eu/el/our-work/International-cooperation/>

Το σχέδιο του Σαρκοζί θεωρούσε απαραίτητη την συνεργασία των κρατών της βόρειας Μεσογείου με αυτά των νοτίων ακτών της Μεσογείου στους τομείς της ενέργειας, της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, των υποδομών, της ασφάλειας, της μετανάστευσης, της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και της προστασίας του περιβάλλοντος. Η Γαλλία, ως εξέχον κράτος-μέλος της ΕΕ είχε στόχο να αναλάβει μεγαλύτερο ρόλο στην περιοχή. Η πρόταση αυτή θεωρήθηκε ως μια στρατηγική κίνηση για την ενίσχυση της γαλλικής επιρροής, μια ανακατανομή των ρόλων στο Μεσογειακό χώρο. Επιπλέον, χρησίμευσε ως λύση στο επίμαχο ζήτημα της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, καθώς με την ίδρυση ενός νέου οργανισμού η Γαλλία θα αποκτούσε τη δυνατότητα να συμμετέχει σε προσπάθειες συνεργασίας με την Τουρκία, πάνω σε περιφερειακά θέματα, χωρίς αυτό να τη δεσμεύει να υποστηρίξει την πλήρη ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ (Bicchi, 2011:7-9).

Η πρόταση Σαρκοζί ενόχλησε πολλά κράτη εντός και εκτός ΕΕ. Εκτός ΕΕ οι αντιδράσεις ήταν κυρίως από τη Τουρκία που απαίτησε στην κοινή ανακοίνωση των ηγετών να υπάρχει διαβεβαίωση ότι αναγνωρίζονταν η υποψηφιότητα της στην ΕΕ και από αραβικά κράτη για την πρόσκληση του Ισραήλ, ζήτημα που τακτοποιήθηκε ύστερα από τη διευκρίνιση ότι η συμμετοχή τους δεν θα τα εμπόδιζε να καταγγείλουν τους εποικισμούς (Ξενάκης Δ., 2009:144). Εντός πεδίου ΕΕ συνάντησε τις αντιδράσεις των χωρών του βορρά και κυρίως της Γερμανίας, καθώς είχε συμπεριλάβει μόνο τα παράκτια κράτη της Μεσογείου, αλλά και της Ισπανίας που εξέφρασε τη δική της πρόταση για την Μεσόγειο και θεωρήθηκε ότι μια τέτοια προοπτική θα ήταν απειλή για την ενότητα της ΕΕ (Βαρουξάκης, 2011:122-129). Κατά συνέπεια το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Μάρτιο του 2008 αποφάσισε την αλλαγή του ονόματος σε Ένωση για τη Μεσόγειο και τη συμπερίληψη όλων των κρατών μελών της ΕΕ προκειμένου να γίνει αποδεκτή η πρωτοβουλία και να ενταχθεί στις πολιτικές της ΕΕ (Balfour, 2009:99-101).

Η ΕγΜ αποτελεί την τελευταία εξέλιξη στην ιστορία της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης (Euro-Med) γνωστή και ως Διαδικασία της Βαρκελώνης του 1995 και έχει ενστερνιστεί τους τρεις βασικούς στόχους της.: α) πολιτικός διάλογός που αφορά στην ασφάλεια και τη σταθερότητα, β) συνεργασία στον οικονομικό τομέα ώστε να επιτευχθεί η οικονομική ανάπτυξη και η ανάπτυξη του ελεύθερου εμπορίου και γ) κοινωνικός και πολιτιστικός διάλογος που αποβλέπει την προαγωγή της

αμοιβαίας κατανόησης και της διαπολιτισμικής εναρμόνισης στον ευρωμεσογειακό χώρο. Επιπλέον, επιδιώκει να αναβαθμίσει τις σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες της Μεσογείου, να προωθήσει την συνοικειοποίηση των διμερών σχέσεων μέσα από την αναγνώριση συμπροεδρίας και την ίδρυση κοινής γραμματείας και να προβάλλει το έργο της στους πολίτες (Ανακοίνωση Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2008: 6).

Για τη διαχείριση και την υλοποίηση των δράσεων της η Ένωση σχημάτισε μια Επιτροπή Υψηλών Αξιωματούχων, η οποία συνέρχεται κατά μέσο όρο τέσσερις φορές το χρόνο. Από το 2015 και έπειτα, πραγματοποιούνται στη Βαρκελώνη ετήσιες συναντήσεις των Υπουργών Εξωτερικών της ΕγΜ, γνωστές ως Περιφερειακό Forum (‘‘Διαπεριφερειακή Συνεργασία’’, n.d.).

Το 2021 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ο ύπατος εκπρόσωπος παρουσίασαν μια κοινή δήλωση «Ανανεωμένη Εταιρική Σχέση με τη Νότια Γειτονία-Μια νέα ατζέντα για τη Μεσόγειο» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021), η οποία θέτει σε ένα νέο, φιλόδοξο πλαίσιο τη Μεσόγειο στοχεύοντας στην ενίσχυση της στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της νότιας περιφέρειας. Μέρος του νέου πλαισίου είναι ένα οικονομικό και επενδυτικό σχέδιο ανάκαμψης των νότιων χωρών. Για τη χρηματοδότησή του από το Μηχανισμός Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας (ΜΓΑΔΣ) προβλέπεται η διάθεση έως και 7 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2021-2027, με την προοπτική κινητοποίησης δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων που θα φτάσουν έως και 30 δισεκατομμύρια ευρώ την επόμενη δεκαετία. Το νέο πλαίσιο επικεντρώνεται σε πέντε βασικούς πολιτικούς τομείς:

- την ανθρώπινη ανάπτυξη,
- τη χρηστή διακυβέρνηση και το κράτος δικαίου,
- την ανθεκτικότητα, την ευημερία και τη ψηφιακή μετάβαση,
- την ειρήνη και ασφάλεια,
- τη μετανάστευση και την κινητικότητα,
- την ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή, ενέργεια και περιβάλλον (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

2.2.2. Ανατολική Εταιρική Σχέση

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 19^{ης}/20^{ης} Ιουνίου 2008 προέτρεπε την Επιτροπή να αναπτύξει ένα ενισχυμένο πλαίσιο πολιτικής της ΕΕ απέναντι στους

ανατολικούς εταίρους της ΕΠΓ, ώστε να αναπτυχθεί περισσότερο τόσο η περιφερειακή συνεργασία μεταξύ των ανατολικών εταίρων και της ΕΕ όσο και η διμερής συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και κάθε μιας από αυτές τις χώρες σύμφωνα με την αρχή της διαφοροποίησης και λαμβάνοντας υπόψη το ενιαίο και συνεκτικό πλαίσιο πολιτικής της ΕΠΓ. Ακόμη, προβλέπεται ότι η συνεργασία θα είναι συμπληρωματική της υφιστάμενης ή αυτής που προγραμματίζεται στο πλαίσιο της ΕΠΓ (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2008: 19).

Το υπόβαθρο της πολιτικής αυτής αναδεικνύεται από προτεραιότητες, όπως η ασφάλεια, η σταθερότητα, η δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Η πρόταση για την υιοθέτηση ενός θεσμικού πλαισίου που θα ονομαζόταν "Ανατολική Εταιρική Σχέση" και το οποίο θα ενίσχυε τις σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και των ανατολικών γειτονικών χωρών, έγινε μέρος της πολιτικής ατζέντας, ύστερα από σχετική πρόταση της Πολωνίας, με την στήριξη της Σουηδίας, το Μάιο του 2008.

Η Πολωνία, λόγω των πολιτιστικών και ιστορικών δεσμών της με την Ουκρανία, ενδιαφερόταν για την γεωπολιτική σταθερότητα και την ανάπτυξη της γειτονικής της χώρας σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις. Από την πλευρά της, η Σουηδία, με βάση την εμπειρία και τους ιστορικούς δεσμούς της στη Βαλτική, κατανοούσε την σημασία τόσο της δημοκρατικής όσο και της οικονομικής σταθερότητας για την ευρύτερη ασφάλεια και ευημερία της Ευρώπης. Παράλληλα, οι δύο χώρες εξέφρασαν τις ανησυχίες τους για την αυξανόμενη επιρροή της Ρωσίας στην περιοχή, και θεωρούσαν τη δημιουργία ενός πιο στενού δεσμού μεταξύ της ΕΕ και των ανατολικών γειτόνων ως έναν τρόπο για να περιορίσουν τη ρωσική επιρροή.

Ο πενήνημερος πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας τον Αύγουστο του 2008, οι διαφωνίες ανάμεσα στη Ρωσία και την Ουκρανία για το φυσικό αέριο, που προέκυψαν μετά την «Πορτοκαλί Επανάσταση», η επεκτατική πολιτική της Ρωσίας, η αδράνεια της ΕΕ για περαιτέρω διεύρυνση και το πρόβλημα της διαχείρισης της προοπτικής της Ουκρανίας, του μεγαλύτερου ανατολικού εταίρου της ΕΠΓ ήταν οι κύριοι λόγοι που η ΕΕ προχώρησε στην ίδρυση της ΑΕΣ.

Το έκτακτο Συμβούλιο της 1ης Σεπτεμβρίου 2008 κατέληξε στην ανάγκη επιτάχυνσης της διαδικασίας και το 2009 ιδρύθηκε η ΑΕΣ ως μια κοινή πρωτοβουλία της ΕΕ, των κρατών-μελών της και έξι κρατών-εταίρων της Ανατολικής Ευρώπης και

του Νοτίου Καυκάσου (της Αρμενίας, του Αζερμπαϊτζάν, της Λευκορωσίας, της Γεωργίας, της Δημοκρατίας της Μολδαβίας και της Ουκρανίας).

Η ΑΕΣ βρίσκεται στο κέντρο της ΕΠΓ αφενός μεν γιατί ήταν η ανατολική διεύρυνση του 2004 που οδήγησε στην δημιουργία της ΕΠΓ, αφετέρου δε, επειδή η προσπάθεια της ΕΕ για μεταφορά κανόνων και πολιτικών προς τις πρώην σοβιετικές χώρες συναντά εμπόδια κυρίως από την ανταγωνιστική δράση της Ρωσίας. Περαιτέρω, η ΑΕΣ έδωσε την ευκαιρία να αντιμετωπισθούν σφαιρικά και συνεκτικά ευρύτερα ζητήματα, όπως η ανάπτυξης και η σταθερότητα, αντί να προτιμηθούν διμερείς και adhoc λύσεις, αυξάνοντας τη νομιμότητα και την κοινωνική αποδοχή της ΕΕ στην ανατολική περιφέρεια (Μανώλη, 2019:259-260).

Στόχος της ΑΕΣ είναι η ενίσχυση των πολιτικών και οικονομικών δεσμών μεταξύ της ΕΕ και των έξι κρατών-εταίρων της Ανατολικής Ευρώπης και του Νοτίου Καυκάσου. Αυτή η συνεργασία διαμορφώνεται με βάση την αρχική κατεύθυνση της ΕΠΓ, ενώ γίνονται προσπάθειες να επιτευχθεί η βέλτιστη δυνατή πολιτική και οικονομική ενσωμάτωση των εν λόγω χωρών (Μανώλη, 2019:258).

Ειδικότερα, η ΑΕΣ αποσκοπεί στην εμβάθυνση των σχέσεων της ΕΕ με τα κράτη της ανατολικής Ευρώπης σε ότι αφορά:

- α) την οικοδόμηση θεσμών και ενίσχυση της χρηστής διακυβέρνησης
- β) την δημιουργία εμπορικών συνεργασιών μέσω της οικονομικής ενοποίησης και των εμπορικών συμφωνιών
- γ) την ασφάλεια στον τομέα της ενέργειας και τη βελτίωση των διασυνδέσεων για την ενέργεια και τις μεταφορές
- δ) την ενίσχυση της κινητικότητας και των επαφών μεταξύ των λαών μέσω των διαπραγματεύσεων στα πλαίσια των συνομιλιών για τις θεωρήσεις (Συμβούλιο Ευρώπης, 2009: 6-7).

Η ΑΕΣ ενσωματώνει την αρχή της αιρεσιμότητας και της διαφοροποίησης α) για κάθε γείτονα χωριστά ανάλογα με την πρόοδό του, β) ως προς το είδος της συμφωνίας (συμφωνίες σύνδεσης, τομεακές συμφωνίες) και γ) ως προς τη χρηματοδότηση, η οποία εξαρτάται από το βαθμό των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον πάντως προκαλεί η ασάφεια του βαθύτερου στόχου της ΑΕΣ, αν δηλαδή αποτελεί μια διαδικασία ολοκλήρωσης ως αντάλλαγμα για την

απουσία διεύρυνσης ή μια προενταξιακή διαδικασία. Κατά πολλούς πρόκειται για μία εσκεμμένη ασάφεια ώστε να μένει ανοιχτό το ενδεχόμενο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης προς την Ανατολή.

Η Ανατολική Συνεργασία, σχεδιασμένη ως ένα διακρατικό πολιτικό πλαίσιο, ενσωματώνει τόσο διμερείς όσο και πολυμερείς στρατηγικές. Στον διμερή τομέα, η ΑΕΣ θέτει τους πιο σημαντικούς στόχους για την ενισχυμένη συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των χωρών-εταίρων. Πιο συγκεκριμένα:

- Την αναβάθμιση των συμβατικών σχέσεων προς συμφωνίες σύνδεσης.
- Την προοπτική διαπραγματεύσεων για βαθιές και εκτεταμένες ζώνες ελευθέρων συναλλαγών.
- Την υποστήριξη για οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές που σχεδιάζονται για τη μείωση των ανισοτήτων.
- Την προοδευτική ελευθέρωση των θεωρήσεων σε ένα ασφαλές περιβάλλον.
- Βαθύτερη συνεργασία για την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας (Delcour, 2011:5-7).

Η πολυδιάστατη φύση της ΑΕΣ αυτοπραγματώνεται μέσω της δημιουργίας ενός θεσμοθετημένου φόρουμ για την ανταλλαγή κρίσιμων πληροφοριών και εμπειριών ανάμεσα στους εταίρους. Η προσέγγιση αυτή επιδιώκει την εξάλειψη των υφιστάμενων εμποδίων που ανακόπτουν την πολιτική και οικονομική εξέλιξη των χωρών, ενώ ταυτόχρονα προάγει τη συνεργασία και την αμοιβαία κατανόηση (Wojna & Gniazdowski, 2009:5-6).

Η ΑΕΣ επιδιώκει την αντιμετώπιση των αδυναμιών των προηγούμενων πολιτικών προσεγγίσεων προσφέροντας μια πιο ισορροπημένη και δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των διμερών και πολυμερών διαστάσεων της συνεργασίας. Αυτός ο πολυσχιδής προσανατολισμός αποβλέπει στην προαγωγή των ευρωπαϊκών κοινωνικών και διακυβερνητικών προτύπων. Το πλαίσιο αυτό υποστηρίζει την εφαρμογή και την αξιολόγηση πολιτικών ενός ευρέος φάσματος, περιλαμβανομένων οικονομικών, κοινωνικών και διεθνών. Αυτό επιτρέπει τη διεξαγωγή μιας πιο σφαιρικής και ενδεδειγμένης αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των πολιτικών προσεγγίσεων, υπό το φως διάφορων κριτηρίων και μέτρων (Martinezgarnelo y Calvo, 2014:132).

Συνεπώς, η Ανατολική Συνεργασία δεν αποτελεί απλώς μια μηχανιστική επέκταση των προηγούμενων ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών, αλλά μια προσπάθεια για μια πιο ενσωματωμένη, προσαρμοστική και ολιστική προσέγγιση της περιφερειακής συνεργασίας.

2.3. Η χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

Μέχρι το 2007 η χρηματοδοτική πολιτική της ΕΠΓ καλύπτονταν από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και με πόρους από τα προϋπάρχοντα προγράμματα TACIS (που αφορά στις ανατολικές χώρες) και MEDA (που αφορά στις χώρες της Μεσογείου) τα οποία είχαν σχεδιαστεί προκειμένου να καλυφθούν χρηματοδοτικά οι μεταρρυθμίσεις σε περιοχές που συνόρευαν με την ΕΕ.

Από τον Ιανουάριο του 2007 και έως το 2013 για τη χρηματοδότηση της ΕΠΓ ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Μέσο Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης (European Neighbourhood and Partnership Instrument - ENPI) με τον οποίο χρηματοδοτούνται μια σειρά από τοπικά προγράμματα καθώς και επενδυτικές διευκολύνσεις αντικατοπτρίζοντας τη στρατηγική συνέχεια των στόχων από προηγούμενα προγράμματα συνεργασίας (Whitman & Wolff, 2010:8,12).

Το ENPI με προϋπολογισμό ύψους περίπου 11 δις ευρώ απευθύνονταν στις χώρες της ΕΠΓ και τη Ρωσία για τη προώθηση της χρηστής διακυβέρνησης, της δίκαιης διαδικασίας κοινωνικής ανάπτυξης, της βιώσιμης ανάπτυξης, της οικονομικής ανάπτυξης, τη διασυνοριακή και διαπεριφερειακή συνεργασία και τη σταδιακή οικονομική ενοποίηση των δικαιούχων χωρών με τις δικαιούχους χώρες της ΕΕ. Ο προϋπολογισμός του κατανεμήθηκε σε ποσοστό 95% σε εθνικά και πολυεθνικά προγράμματα και σε ποσοστό 5% σε προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας (Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2006/1638).

Από το έτος 2014 και έως το 2020 η βοήθεια της ΕΕ προς τις 16 χώρες εταίρους της ΕΠΓ καλύφθηκε κυρίως από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Γειτονίας (ENI) με προϋπολογισμό ύψους 15,4 δις. εκ των οποίων 741-906 εκ. ευρώ πάνε στις χώρες της ΑΕΣ και 674-824 εκ. ευρώ στις χώρες της ΕγΜ. Ποσοστό ύψους 5% διατέθηκε σε προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας. Η στήριξη της ΕΕ παρέχεται μέσω α) διμερών προγραμμάτων με κάθε χώρα-εταίρο, β) προγραμμάτων που

αφορούν πολλά κράτη βάσει των προγραμμάτων της ΑΕΣ και της ΕγΜ και γ) προγραμμάτων διασυνοριακής συνεργασίας.

Το ENI στόχευε στους κοινούς στόχους ευημερίας και επιπλέον στην ενίσχυση των στόχων που έχουν συμφωνηθεί μεταξύ της ΕΕ και των χωρών-εταίρων στις Συμφωνίες Εταιρικής Σχέσης και τις Συμφωνίες Σύνδεσης. Σύμφωνα με τον ENI η χρηματοδότηση θα δίνεται με βάση την πρόοδο των μεταρρυθμίσεων που έχουν υλοποιήσει οι χώρες. Επιπλέον, σύμφωνα με την αρχή της διαφοροποίησης μεταξύ των εταίρων η οικονομική ενίσχυση κατανέμεται λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των εταίρων, την ικανότητα απορρόφησης και την εταιρική σχέση με την Ένωση (Κανονισμός (ΕΕ) 2014/232).

Ο νέος Μηχανισμός Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας (ΜΓΑΔΣ) - «Η Ευρώπη στον κόσμο» - χρηματοδοτεί, μεταξύ άλλων, τη συνεργασία της ΕΕ με τις χώρες-εταίρους της ΕΠΓ για την περίοδο 2021-2027. Ο ΜΓΑΔΣ έχει ως στόχο να ενισχύσει τις ουσιώδεις αξίες και τα συμφέροντα της ΕΕ σε διεθνές επίπεδο που καθορίζουν την εξωτερική της πολιτική αποδεικνύοντας με αυτό το τρόπο την θέληση της ΕΕ να είναι ένας παγκόσμιος δρώντας. Ο μηχανισμός παρέχει στην ΕΕ την απαραίτητη ευελιξία ώστε να αντιδρά γρήγορα σε έκτακτες κρίσεις και προκλήσεις, στοχεύει στην βελτίωση της αποδοτικότητας και της διεθνούς προβολής των εξωτερικών πολιτικών της ΕΕ, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει τον συντονισμό τους με τις εσωτερικές της στρατηγικές (Κανονισμός (ΕΕ), 2021/947).

Το σύνολο του προϋπολογισμού του ανέρχεται σε 79,462 δισεκατομμύρια ευρώ, αφορά στη συνεργασία με όλες τις τρίτες χώρες και διατίθεται ως ακολούθως:

- 60,388 δισεκατομμύρια ευρώ για γεωγραφικά προγράμματα στις περιοχές της Γειτονίας, της Υποσαχάριας Αφρικής, της Ασίας και Ειρηνικού και της Βόρειας και Νότιας Αμερικής και Καραϊβικής.
- 6,358 δισεκατομμύρια ευρώ για θεματικά προγράμματα που περιλαμβάνει δράσεις σχετικές με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) στους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της κοινωνίας των πολιτών, της ειρήνης και της σταθερότητας και

- 3,182 δισεκατομμύρια ευρώ για επιχειρήσεις ταχείας ανάπτυξης που αφορά σε έγκαιρες δράσεις για την ειρήνη, την ανθεκτικότητα των κρατών και τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ.

Επιπρόσθετο αποθεματικό κονδύλιο της τάξης των 9,534 δισ. ευρώ, διατίθεται για την αντιμετώπιση εκτάκτων προκλήσεων και προτεραιοτήτων (Κανονισμός (ΕΕ), 2021/947).

Στις χώρες της γειτονίας θα δοθεί ποσό 19,323 δισ. ευρώ. Η στήριξη μέσω του Μηχανισμού στοχεύει στην προώθηση της πολιτικής συνεργασίας, στην εδραίωση της δημοκρατίας και της χρηστής διακυβέρνησης, στη στήριξη των συμφωνιών σύνδεσης και την ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων με τις κοινωνίες των πολιτών, την ενίσχυση της περιφερειακής και διασυνοριακής συνεργασίας, την ενσωμάτωση στην ευρωπαϊκή αγορά και την ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων για την κινητικότητα και τη μετανάστευση, ενώ προβλέπεται ότι 10% του κονδυλίου της Γειτονίας θα κατανεμηθεί στις χώρες της ΕΠΓ ως κίνητρο μεταρρυθμίσεων (Κανονισμός (ΕΕ), 2021/947: 29-30).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Περιφερειακή ασφάλεια και η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

Στο πλαίσιο αυτού του κεφαλαίου επιχειρείται η εξέταση των αναθεωρήσεων της ΕΠΓ, το 2011 και το 2015, η αποτίμηση των επιπτώσεων της Αραβικής Άνοιξης και της προσάρτησης της Κριμαίας στη στρατηγική πολιτική της ΕΠΓ και η έμφαση που δίδεται στην έννοια της. Στόχος είναι να επισημανθούν οι δυναμικές, οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες που προκύπτουν από την εξέλιξη αυτών των παραμέτρων, ενώ ταυτόχρονα να κατανοηθεί η σύνθετη διάσταση της περιφερειακής ασφάλειας στην ευρωπαϊκή γεωπολιτική σκηνή.

3.1. Η πρώτη αναθεώρηση της ΕΠΓ (2011) στον απόηχο των εξελίξεων της «Αραβικής Άνοιξης»

Η αναθεώρηση του 2011 της ΕΠΓ, αποτελεί ένα κρίσιμο σημείο καμπής στην εξέλιξη της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ. Διαμορφώθηκε υπό την επίδραση μιας σειράς γεγονότων με την Αραβική Άνοιξη να λειτουργεί ως ο πρωταρχικός καταλύτης. Οι πολιτικές αναταραχές και οι λαϊκές εξεγέρσεις, που ξεκίνησαν από την Τυνησία γνωστές ως «Επανάσταση του Γιασεμιού» και εξαπλώθηκαν σε πολλές χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, οι συγκρούσεις σε Συρία και Λιβύη, ο ISIS προκάλεσαν νέες και πολύπλοκες προκλήσεις για την ΕΕ.

Αυτές οι εξελίξεις μαζί με την αυξανόμενη ένταση μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν, την υποβάθμιση των δημοκρατικών προτύπων στη Γεωργία και την πολιτική οπισθοδρόμηση της Μολδαβίας προς ένα διεφθαρμένο και ολιγαρχικό σύστημα διακυβέρνησης επέδρασαν στην αναθεώρηση της εξωτερική πολιτική της ΕΕ. Επιπλέον, τα κύματα ανθρώπινων εκτοπίσεων και ο "επίμονος αυταρχισμός" στην περιοχή ενέτειναν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΠΓ (Schumacher & Bouris, 2016:1-2).

Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΠΓ βρέθηκε αντιμέτωπη με προκλήσεις που ήταν αδιανόητες κατά την αρχική της διαμόρφωση. Η προγενέστερη μορφή της δεν ήταν σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις δυναμικές και εξελισσόμενες πολιτικές καταστάσεις στις γειτονικές χώρες. Συνεπώς,

χρειαζόταν να ιεραρχηθούν από την αρχή οι σχέσεις της ΕΕ με τις γειτονικές της χώρες και να επαναδιαμορφωθεί περισσότερο αποτελεσματικά η ΕΠΓ.

Εξάλλου, ήταν φανερό ότι ο τρόπος που η ΕΠΓ και η ΕΕ είχαν προσεγγίσει τα κράτη εταίρους δεν είχε καταφέρει να προωθήσει στον τομέα της πολιτικής σημαντικές μεταρρυθμίσεις αλλά περισσότερο ενίσχυε την παραμονή αυταρχικών καθεστώτων στην εξουσία. Επιπλέον, ούτε οι σχέσεις των εταίρων στο πλαίσιο της ΕγΜ είχαν αναβαθμιστεί όπως έκανε φανερό η επέμβαση του Ισραήλ στη Γάζα το 2008-2009 (Τσαρδανίδης Χ., 2019: 284).

Συνεπώς, η αναθεώρηση του 2011 επεσήμανε την αναγκαιότητα μιας πιο εξατομικευμένης και διαφοροποιημένης προσέγγισης, η οποία θα λάμβανε υπόψη τις ειδικές ανάγκες, τις πολιτικές προτεραιότητες και τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε γειτονική χώρα. Αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για την προσαρμογή της ΕΕ στις νέες προκλήσεις και για την ενίσχυση της στρατηγικής της στην περιοχή.

Όπως αναφέρεται στην Κοινή Ανακοίνωση «Μια νέα απάντηση σε μια γειτονιά που αλλάζει» είναι απαραίτητη η αναμόρφωση των σχέσεων της ΕΕ με τα κράτη που γειτονεύει προκειμένου να επιτευχθεί η εδραίωση βιώσιμων δημοκρατιών, η οικονομική ανάπτυξη και η διαχείριση των διασυνοριακών δεσμών. Η ανάπτυξη εταιρικών σχέσεων με τις γειτονικές χώρες θα πρέπει να αποφέρει οφέλη για όλες τις πλευρές βασιζόμενη στην αμοιβαία υπευθυνότητα και την από κοινού δέσμευση στις οικουμενικές αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της βιώσιμης δημοκρατίας και του κράτους δικαίου (Ανακοίνωση Επιτροπής, 2011: 2-3).

Επιπλέον, σημαντική κρίνεται η υψηλότερη διαφοροποίηση των σχέσεων που συνάπτει κάθε χώρα-εταίρος με την ΕΕ ώστε να ικανοποιούνται οι ιδιαίτερες ανάγκες, φιλοδοξίες και ικανότητές της. Η νέα προσέγγιση δίνει ιδιαίτερη σημασία στην αρχή «περισσότερα για περισσότερα». Η ΕΕ είναι πρόθυμη να στηρίζει τις χώρες της γειτονίας της αλλά υπό όρους. Η στήριξη των κρατών-εταίρων θα εξαρτάται από τη πρόοδο των μεταρρυθμίσεων. Η ΕΕ δημιουργεί ισχυρές εταιρικές σχέσεις με όσους εταίρους έχουν μεγαλύτερη πρόοδο στον τομέα των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων. Όσο περισσότερο και όσο πιο γρήγορα γίνονται οι μεταρρυθμίσεις σε ένα κράτος τόσο πιο μεγάλη θα είναι και η ενίσχυση και η στήριξη που θα λάβει π.χ. σε χρηματοδότηση, στο δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά, στη διευκόλυνση της κινητικότητας, στη στήριξη των επενδύσεων (Ανακοίνωση Επιτροπής, 2011: 2-3)

Οι πρωταρχικοί στόχοι της αναθεωρημένης ΕΠΓ του 2011 ήταν:

- Η εμβάθυνση της δημοκρατίας μέσα από ενίσχυση και προώθηση των δημοκρατικών διαδικασιών στις γειτονικές χώρες, όπως ελεύθερες εκλογές, ανεξαρτησία δικαιοσύνης, αντιμετώπιση της διαφθοράς και ελευθερία έκφρασης.
- Η χωρίς αποκλεισμούς οικονομική ανάπτυξη αποβλέποντας στην δημιουργία θέσεων εργασίας, στο περιορισμό των ανισοτήτων και στο υψηλότερο επίπεδο διαβίωσης των λαών.
- Η ενίσχυση της ΕγΜ και της ΑΕΣ προκειμένου να αναπτυχθούν περιφερειακές συνεργασίες στους τομείς του εμπορίου, της ενέργειας, της κινητικότητας και μετανάστευσης.
- Η δημιουργία μηχανισμών για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων (Ανακοίνωση Επιτροπής, 2011: 2-3).

Τον Απρίλιο του 2012 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έδωσε τη στήριξη του για την αναθεώρηση της ΕΠΓ. Μετά την πρώτη της αναθεώρηση, η ΕΠΓ δεν είναι πλέον μια απλή πολιτική γειτονίας αλλά μια σύνθετη στρατηγική εξωτερικής πολιτικής που αποσκοπεί στην ενσωμάτωση διάφορων πολιτικών εργαλείων, από τη διπλωματία και την ανθρωπιστική βοήθεια μέχρι την ενεργειακή πολιτική και την ασφάλεια. Με τον τρόπο αυτό η ΕΕ επιδιώκει να αναπτύξει μια πιο συνεκτική και αποτελεσματική προσέγγιση προς τις γειτονικές χώρες με στόχο την ενίσχυση της περιφερειακής σταθερότητας, την προώθηση των δημοκρατικών αξιών και την ενσωμάτωση των οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων.

3.2. Η δεύτερη αναθεώρηση της ΕΠΓ (2015)

Σχεδόν τέσσερα χρόνια μετά την πρώτη αναθεώρηση του 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ο Ύπατος Εκπρόσωπος με Κοινή Ανακοίνωση την 18^η Νοεμβρίου 2015 εισηγήθηκαν την επανεξέταση της ΕΠΓ, που υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 14 Δεκεμβρίου 2015. Αξίζει να σημειωθεί ότι η διαδικασία της επανεξέτασης της ΕΠΓ διεξήχθη ενώ λάμβαναν χώρα διεργασίες σχετικές με τη Παγκόσμια Στρατηγική της ΕΕ για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας.

Στο πλαίσιο της αναθεώρησης της ΕΠΓ το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τονίζει ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη η ανάγκη για δέσμευση των εταίρων στην υλοποίηση

των μεταρρυθμίσεων και οι φιλοδοξίες τους σε σχέση με την εταιρική σχέση αναγνωρίζοντας ότι οι ευρύτεροι γεωγραφικοί συσχετισμοί και οι σχέσεις των εταίρων με τους γείτονές τους είναι σημαντικοί παράγοντες που έχουν αντίκτυπο στην ΕΠΓ όπως επίσης και οι γεωπολιτικές προκλήσεις (Outcome of the Council Meeting, 2015:7)

Στο επίκεντρο της αναδιαμόρφωσης της πολιτικής της ΕΠΓ βρίσκονται τέσσερις βασικές αρχές που θα βοηθήσουν ώστε να εξορθολογιστεί η ΕΠΓ σύμφωνα με τις προτεραιότητες της ΕΕ και των εταίρων:

- Διαφοροποίηση και υπαγωγή σε προϋποθέσεις: η ΕΕ λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες του κάθε εταίρου και αναγνωρίζει ότι δεν επιθυμούν τα ίδια όσον αφορά το είδος της εταιρικής σχέσης που θα συνάψουν με την ΕΕ. Με τον τρόπο αυτό η ΕΠΓ γίνεται πιο ευέλικτη, ικανή να ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες που διαφοροποιούν τους εταίρους.
- Στόχευση: οι προτεραιότητες καθορίζονται με ακρίβεια και ρεαλισμό στα σχέδια δράσης σε συνεργασία με τους εταίρους και σε συνεννόηση με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.
- Ευελιξία: η πολιτική θα πρέπει να ανταποκρίνεται με ευελιξία στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις.
- Οικειοποίηση και προβολή: θα πρέπει να ενισχύεται το αίσθημα οικειοποίησης των χωρών-εταίρων και να προβάλλεται συνολικά το έργο της ΕΕ και το εύρος της τομεακής συνεργασίας (Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 2015).

Η αναθεωρημένη ΕΠΓ σκοπό έχει να συμβάλει στην ανάπτυξη αποτελεσματικότερων εταιρικών σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και των εταίρων της γειτονιάς της.

Βασικά σημεία πολιτικής της νέας ΕΠΓ είναι:

- Η ενίσχυση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, η χρηστή διακυβέρνηση, η καταπολέμηση της διαφθοράς, η λογοδοσία των κυβερνήσεων, η αμεροληψία της δικαιοσύνης, η ελευθερία της έκφρασης αλλά και την ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών.
- Η σταθεροποίηση των γειτονικών χωρών αντιμετωπίζοντας ολιστικά τα ζητήματα που προκαλούν αστάθεια. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η οικονομική

σταθεροποίηση μέσω μεταρρυθμίσεων που θα επιφέρουν ανταγωνιστικότητα και οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

- Η ενίσχυση της ασφάλειας προκειμένου οι χώρες εταίροι να μπορούν να προλαβαίνουν και να αντιμετωπίζουν τις απειλές. Προτεραιότητα δίνεται στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, το οργανωμένο έγκλημα, τη προστασία των συνόρων, τα εγκλήματα στον κυβερνοχώρο.

- Η μετανάστευση και κινητικότητα μέσω της συνεργασίας για την ενίσχυση της νομότυπης μετανάστευσης, της αντιμετώπισης των παράτυπων μεταναστευτικών ροών αλλά και την εγγύηση της προστασίας εκτοπισθέντων ανθρώπων.

Παράλληλα, προωθείται η περιφερειακή ολοκλήρωση μέσα από την ενίσχυση της ΑΕΣ και της ΕγΜ προκειμένου να ενισχυθούν οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ γειτονικών χωρών, τόσο ανατολικά όσο και νότια, αλλά και να προωθηθεί η συνεργασία σε υποπεριφερειακό επίπεδο.

Επιπλέον, τονίζεται η σημασία ενός νέου τρόπου αξιολόγησης σύμφωνα με τον οποίο οι εκθέσεις προόδου θα επικεντρώνονται σε περιορισμένο ρεαλιστικό αριθμό προτεραιοτήτων που θα έχουν συμφωνηθεί στα σχέδια δράσης σε συνεργασία με τους εταίρους και σε συνεννόηση με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο στην αιρεσιμότητα όσο και στην ποιότητα των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της ΕΠΓ. Όπως αναφέρει ο Kostanyan (2017:135-138), αποκλίνοντας από την παραδοσιακή "πάρε-δώσε ή άφησέ το" προσέγγιση, η ΕΕ επεδίωξε μια πιο διαφοροποιημένη και εξατομικευμένη πολιτική.

Για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της ΕΠΓ δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαφάνεια, στην επικοινωνία και στην εξωστρέφεια, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για μεγαλύτερη ενεργό συμμετοχή των κρατών-μελών στη διαμόρφωση και εφαρμογή της πολιτικής. Από αυτή την οπτική γωνία, η ΕΕ εντείνει την πολιτική της στον τομέα της πληροφόρησης μέσω της προβολής του έργου και της βοήθειας που προσφέρεται από την ΕΕ, ώστε αυτά να καταστούν σαφή τόσο στους λαούς των εταίρων όσο και των κρατών μελών.

Συνολικά, η αναθεώρηση της ΕΠΓ το 2015 αποτελεί μια αναγνώριση των νέων προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ΕΕ σε διεθνές πεδίο και αντανακλά την προσπάθεια της να καταστήσει την ΕΠΓ πιο ευέλικτη, πιο αποτελεσματική και πιο

ικανή προκειμένου να ανταποκρίνεται στις γεωπολιτικές και τις ανάγκες ασφαλείας της ΕΕ (Whitman & Wolff, 2016:104).

3.2.1 Η προσάρτηση της Κριμαίας και οι επιπτώσεις στην Ε.Π.Γ.

Η προσάρτηση της Κριμαίας ακολούθησε την «Επανάσταση της Αξιοπρέπειας» που ξεκίνησε στην Ουκρανία στα τέλη του 2013. Αφορμή ήταν η απόφαση της ρωσόφιλης κυβέρνησης του Βίκτορ Γιανουκόβιτς να αρνηθεί να υπογράψει τη Συμφωνία Σύνδεσης με την ΕΕ. Το γεγονός αυτό προκάλεσε μαζικές διαδηλώσεις τις γνωστές «Euromaidan» που οδήγησαν το Φεβρουάριο του 2014 στην «επανάσταση της αξιοπρέπειας» ενάντια στη διαφθορά και για την ανανέωση του κρατικού μηχανισμού και τελικά στην ανατροπή του Γιανουκόβιτς και στην υπογραφή συμφωνίας σύνδεσης της Ουκρανίας με την ΕΕ το 2014. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε την ανησυχία της Ρωσίας για την επέκταση της ευρωπαϊκής επιρροής σε ένα κοινωνικό και πολιτιστικό χώρο τον οποίο θεωρεί δικό της. Η προσάρτηση της Κριμαίας ήταν ένα από τα μέσα με τα οποία η Ρωσία προσπάθησε να επιβεβαιώσει την επιρροή της στην περιοχή και να εμποδίσει την περαιτέρω ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της Ουκρανίας, την ίδια στιγμή που γεωπολιτικές κινήσεις σαν αυτή, εντείνουν τη σημασία της Ουκρανίας για την ΕΠΓ (Gstöhl & Schunz, 2016:34).

Η κίνηση αυτή της Ρωσίας επηρέασε τις διμερείς σχέσεις Ρωσίας και ΕΕ με τη δεύτερη να προχωρά στην εφαρμογή οικονομικών κυρώσεων και την αναστολή ορισμένων διπλωματικών δραστηριοτήτων. Μέσα σε αυτό το κλίμα οικονομικής και πολιτικής αστάθειας τέθηκε υπό αμφισβήτηση η σταθερότητα και η ασφάλεια των ανατολικών περιοχών θέτοντας ως κεντρική προτεραιότητα της ΕΕ την περιφερειακή ασφάλεια και σταθερότητα.

Επιπλέον, η προσάρτηση της Κριμαίας οδήγησε σε μια πλήρη ανακατανομή της ενεργειακής δυναμικής, καθιστώντας την ΕΕ πιο ευάλωτη σε ενεργειακές διακυμάνσεις και αυξάνοντας την εξάρτησή της από άλλους προμηθευτές ενέργειας (Gstöhl & Schunz, 2016:14), ενώ η επιβολή κυρώσεων και η αναστολή διπλωματικών δραστηριοτήτων που επιβλήθηκαν περιόρισαν την οικονομική δραστηριότητα των δύο μερών με αντίκτυπο στις εμπορικές συναλλαγές και επενδύσεις. Η γενικότερη αυτή ένταση, αύξησε το σκεπτικισμό και αποδυνάμωσε τις προσπάθειες για συνεργασία και σε άλλους σημαντικούς τομείς, όπως η περιβαλλοντική πολιτική (Nilsson & Silander, 2016).

Η αναθεώρηση του 2015 επεδίωξε να ανταποκριθεί στις γεωπολιτικές αλλαγές που σημειώθηκαν από την τελευταία αναθεώρηση του 2011 και έπειτα. Ειδικότερα, η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και η εμφάνιση παρόμοιων νέων απειλών καθόρισαν τον επαναπροσδιορισμό της ΕΠΓ (Ikani, 2018:5). Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ επικεντρώθηκε στην ενίσχυση της ασφάλειας και της σταθερότητας, επιδιώκοντας τη βελτίωση των αντανάκλαστικών της σε μεταβαλλόμενες καταστάσεις ανάγκης.

3.3. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας μετά το 2022

Ο πόλεμος στην Ουκρανία, που ξεκίνησε το Φεβρουάριο του 2022, ανεξάρτητα από την έκβασή του, είναι προφανές ότι κάνει αδύνατη την επιστροφή στο προηγούμενο γεωπολιτικό καθεστώς, ύστερα μάλιστα από την απόφαση της ΕΕ τον Ιούνιο του 2022 να δώσει την Ουκρανία και Μολδαβία καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη χώρας και να αναγνωρίσει την Γεωργία ως πιθανή υποψήφια χώρα βγάζοντας οριστικά την περιοχή από τη ρωσική σφαίρα επιρροής.

Οι στρατηγικές αποφάσεις που έλαβε η ΕΕ, όπως η ένταξη της Ουκρανίας, Μολδαβίας και Γεωργίας στη σφαίρα επιρροής της, οι κυρώσεις σε βάρος της Ρωσίας και η ενεργειακή αποσύνδεση της από τους ρωσικούς υδρογονάνθρακες αναπόφευκτα επηρέασαν και την πολιτική της όσον αφορά τη διεύρυνση και την ΕΠΓ. Πιο συγκεκριμένα, αφενός άφησε πίσω την απόφαση που είχε πάρει, ύστερα από τη διεύρυνση του 2004 με τις ΧΚΑΕ, να μην επεκταθεί ανατολικότερα και αφετέρου η πολιτική της διεύρυνσης παύει να είναι κάτι πέρα από την ΕΠΓ, αλλά διεύρυνση και ΑΕΣ συνδέονται.

Στην σύνοδο για την ΑΕΣ που έλαβε χώρα την 12η Δεκεμβρίου του 2022 και στην οποία συμμετείχαν και οι υπουργοί εξωτερικών της Αρμενίας, του Αζερμπαϊτζάν, της Μολδαβίας της Γεωργίας, και της Ουκρανίας,¹¹ οι Υπουργοί Εξωτερικών της ΕΕ υπό την προεδρία του Υπατού Εκπροσώπου για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, Josep Borrell, συμφώνησαν για μια «προσαρμοσμένη ΑΕΣ», που θα είναι πιο ευέλικτη στη νέα πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί στην περιοχή της ανατολικής Ευρώπης και τις πραγματικές ανάγκες των εταίρων. Ειδικότερα, οι τρεις χώρες Ουκρανία, Μολδαβία και Γεωργία, γνωστές και

¹¹Στη σύνοδο δεν μετείχε η Λευκορωσία

ως «Τρίο Σύνδεσης», στο πλαίσιο της πορείας τους προς ένταξη μπορούν να συμμετέχουν σε διμερή προγράμματα με την ΕΕ για την επίτευξη εκτενέστερης περιφερειακής συνεργασίας, ενώ η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν επιθυμούν τη συνέχιση του περιφερειακού πλαισίου της ΑΕΣ. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίστηκε, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, η συμπληρωματικότητα μεταξύ της διμερούς προσέγγισης και της διαδικασίας διεύρυνσης.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι η ΕΕ θα εξακολουθεί να προσφέρει, σε όσους εταίρους το επιθυμούν, βοήθεια και συνεργασία για τη διασφάλιση της ανθεκτικότητας και της σταθερότητάς τους στην περιοχή. Τέλος, θα διερευνήσει τη δυνατότητα πρόσκλησης εταίρων από άλλες περιοχές, μεταξύ άλλων από την Κεντρική Ασία, για να συζητηθούν θέματα σχετικά με τη συνδεσιμότητα (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2022).¹²

Αξίζει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι παρά την πολιτική σημασία που έχει η υποψηφιότητα των τριών ανατολικών χωρών για ένταξη, η ιστορία της ΕΕ έχει δείξει, αναλογιζόμενοι την περίπτωση των Δυτικών Βαλκανίων, ότι συχνά ένα καθεστώς υποψηφιότητας μπορεί να είναι κενό περιεχομένου καθώς οι διαδικασίες είναι ιδιαίτερα χρονοβόρες και επίπονες προκαλώντας αφενός την κόπωση των υποψήφιων κρατών από τις μακροχρόνιες και απαιτητικές μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται και αφετέρου τον σκεπτικισμό και τη κόπωση των κρατών-μελών που δεν είναι ιδιαίτερα θετικά στην περαιτέρω επέκταση της ΕΕ.

Απεναντίας, μια αναβάθμιση της ΑΕΣ, ένας νέος θεσμικός σχεδιασμός της, που θα της επιτρέψει να λειτουργήσει όχι μόνο ως μέσο προσέγγισης των ανατολικών γειτόνων αλλά θα μπορεί να αναλάβει δράση για συγκεκριμένες δεσμεύσεις και οικονομικές και πολιτικές συνεργασίες με τους γείτονες που επιθυμούν μια πιο στενή σχέση με την ΕΕ και ενίσχυση της ανθεκτικότητας τους και σταθεροποίηση της περιοχής, να είναι πιο ουσιαστική και μακροπρόθεσμα χρήσιμη.

¹²(<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eastern-partnership>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Περιφερειακή ασφάλεια και τα όρια της εξωτερικής διακυβέρνησης

Η ΕΕ αξιοποιεί τη δύναμή της για να επεκτείνει τις αρχές, τα πρότυπά και το κανονιστικό της πλαίσιο πέρα από τα γεωγραφικά της όρια δρώντας ως μεταμορφωτική δύναμη στην περιφέρεια της.

Η ΕΠΓ αναπτύχθηκε ως μια στρατηγική για τη διαχείριση των πολιτικών και των οικονομικών σχέσεων της ΕΕ με τους γείτονές της και έχει δύο πρωταρχικούς στόχους: πρώτον, την εξάπλωση των αξιών της σταθερότητας, της ασφάλειας και της ευημερίας στις γειτονικές χώρες, και δεύτερον, την αποφυγή της δημιουργίας αισθημάτων αποκλεισμού εντός αυτών των χωρών (Börzel & Lebanidze, 2015:7).

Αυτό σημαίνει ότι η ΕΠΓ δεν αποσκοπεί απλώς στην επιτυχία των στόχων της ΕΕ, αλλά επιδιώκει επίσης την ενίσχυση των σχέσεων με τις γειτονικές χώρες μέσω μιας πιο ισορροπημένης και αμοιβαία επωφελούς συνεργασίας. Η πολιτική αυτή έχει σχεδιαστεί ώστε να αντιμετωπίζει, μεταξύ άλλων, τις πολυδιάστατες προκλήσεις που επηρεάζουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να ενισχύσει την αίσθηση κοινής ταυτότητας και κοινών στόχων μεταξύ της ΕΕ και των γειτόνων της (Börzel & Lebanidze, 2015:7).

Η ΕΕ μέσω της ΕΠΓ εξάγει τους κανόνες της και τις αρχές της και προσπαθεί να δράσει μεταρρυθμιστικά για τα άμεσα γειτονικά της κράτη προκειμένου να αντιμετωπίσει την ευαλωτότητά της σε σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο της. Για να εξυπηρετήσει τους ανωτέρω στόχους της η ΕΠΓ στηρίζεται στις διμερείς συμφωνίες που έχει συνάψει η ΕΕ με τις χώρες εταίρους, ήτοι τις Συμφωνίες Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΣΕΣΣ) και πιο πρόσφατα τις Συμφωνίες Σύνδεσης (ΣΣ), τις Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών (DCFTA), τις συμφωνίες κινητικότητας αλλά και στον θεσμοθετημένο πολιτικό διάλογο και τα χρηματοδοτικά εργαλεία.

Οι συμφωνίες σύνδεσης αναφέρουν με κάθε λεπτομέρεια τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις και την τομεακή συνεργασία κάθε χώρας με της ΕΕ. Η σύναψη των συμφωνιών σύνδεσης μεταξύ της ΕΕ και των εταίρων της αποτελεί μια επίπονη, ιδιαίτερος δύσκολη διαδικασία καθώς στις πιο πολλές περιπτώσεις η ανταπόκριση και η υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων τόσο από τους νότιους όσο και από τους

ανατολικούς εταίρους είναι μικρή. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ΕΕ εστιάζονται κυρίως στο γεγονός ότι οι περιοχές της περιφέρειά της είναι προβληματικές και εστίες απειλών.

Οι μεγαλύτερες προκλήσεις για την ΕΕ στην προσπάθεια της να βοηθήσει τις χώρες που βρίσκονται σε στάδιο μετάβασης να υλοποιήσουν επιτυχώς βιώσιμους μετασχηματισμούς προέρχονται από ενεργές και ανενεργές συγκρούσεις στην ανατολική και νότια περιφέρεια της. Οι αραβικές εξεγέρσεις, ο πόλεμος στη Συρία, οι συγκρούσεις στη Λιβύη, ο ISIS, η διαμάχη Ισραήλ Παλαιστίνης και η επεκτατική πολιτική της Ρωσίας που ξεκίνησε με τη προσάρτηση της Κριμαίας και κορυφώθηκε με την εισβολή στην Ουκρανία το Φεβρουάριο του 2022, επηρέασαν την αποτελεσματικότητά της ΕΠΓ σε τομείς όπως είναι η ασφάλεια, η σταθερότητα και οι διπλωματικοί δεσμοί.

Οι αναθεωρήσεις της πολιτικής το 2011 και το 2015 έδωσαν έμφαση στην ασφάλεια και τη σταθερότητα παρά στις προσπάθειες μεταμόρφωσης των περιοχών. Η γεωπολιτική σημασία των περιοχών και η επίλυση των συγκρούσεων προτάθηκε της προσπάθειας για εναρμόνιση της νομοθεσίας των χωρών εταίρων με αυτή της Ένωσης, και της προώθησης του κοινοτικού κεκτημένου. Στο πλαίσιο αυτό οι αναθεωρήσεις του 2011 και 2015 ενίσχυσαν την αρχή της διαφοροποίησης που αφορά τόσο στις σχέσεις και το είδος των συμφωνιών που συνάπτει η ΕΕ με τους εταίρους όσο και τη χρηματοδότηση τους ανάλογα με την πορεία τους. Η ΕΕ, που πρωτύτερα προωθούσε τη σύγκλιση των νομοθεσιών, τώρα ενδιαφέρεται για την επίλυση εκκρεμών συγκρούσεων (Μανώλη, 2019:264). Η ανάγκη για σταθεροποίηση στην περιφέρεια της ΕΕ ανάγκασε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να επικεντρωθεί στην πολιτική και οικονομική σταθερότητα και στην ασφάλεια μιας εκάστης εταίρου αντί να στοχεύει σε μια ενιαία και συγκροτημένη προσέγγιση των χωρών.

Στην προσπάθεια να αξιολογηθεί κριτικά η αποτελεσματικότητα της ΕΠΓ, είναι ενδιαφέρουσα η προσέγγιση της Smith (2005:768), η οποία υποστηρίζει στην μελέτη της «*The outsiders: the European neighbourhood policy*» ότι η ΕΠΓ δίνει έμφαση κυρίως στους “ξένους” (outsiders), δηλαδή στις χώρες που δεν είναι μέλη της ΕΕ. Αυτή η προσέγγιση επισημαίνει την κεντρική επιδίωξη της ΕΕ να επεκτείνει την επιρροή της και να διαμορφώσει ένα πιο σταθερό και ασφαλές περιβάλλον στην

περιφερειακή της ζώνη, αλλά ταυτόχρονα εγείρει ερωτήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την ισορροπία της πολιτικής αυτής.

Η επικέντρωση στους "outsiders" μπορεί να οδηγήσει σε μια σειρά από προκλήσεις, όπως η δυσκολία στην εφαρμογή κοινών πολιτικών και η ανάγκη για μεγαλύτερη διπλωματική ευελιξία. Επιπλέον, αυτό θέτει το ερώτημα της αμοιβαιότητας και της κοινής ωφελείας στις σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και των γειτονικών χωρών. Είναι, λοιπόν, απαραίτητο να εξεταστεί κατά πόσον η ΕΠΓ είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις ανάγκες και τις προσδοκίες όχι μόνο της ΕΕ αλλά και των γειτονικών χωρών (Smith, 2005:768).

Η ανάγκη για συνοχή, συνεκτικότητα και συνέπεια της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ εντάσσεται στην εξωτερική διακυβέρνηση της ΕΠΓ. Ως εργαλείο εξωτερικής διακυβέρνησης η ΕΠΓ, με βάση την επέκταση των κανόνων, των νορμών και μέρους του κοινοτικού κεκτημένου σε τρίτες χώρες, σκοπεύει: α) στην επιδίωξη των στόχων της πολιτικής της ΕΕ και β) στην επέκταση του κανονιστικού πλαισίου της ΕΕ σε γειτονικές περιοχές έξω από τα όρια της. Με το τρόπο αυτό η ΕΠΓ αφενός επιδιώκει τον εξευρωπαϊσμό της γειτονιάς της και αφετέρου την σταθερότητα και την ασφάλεια (Μανώλη, 2016: 124).

Η εστίαση της ΕΠΓ σε συγκεκριμένους τομείς και με συγκεκριμένα μέσα μεταρρυθμίσεων στοχεύει στη διαμόρφωση των οργανωτικών δομών (παραγωγή και ασφάλεια) και τη μεταρρύθμιση δευτερογενών δομών (ενέργεια, εμπόριο, μεταφορές και ευημερία) (Μανώλη, 2019:272). Η μεταρρυθμιστική προσπάθεια της ΕΠΓ, μέσα από τη προώθηση των ευρωπαϊκών προτύπων και των κανόνων που ικανοποιούν το ευρωπαϊκό κεκτημένο, επιδιώκει τη μεταμόρφωση των εταίρων επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα τη σύγκλιση τους με την ΕΕ.

Ο Δείκτης Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης του 2021¹³, που μετρά την πορεία που έχουν σημειώσει οι χώρες της ΑΕΣ προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, τον εκδημοκρατισμό και την βιώσιμη ανάπτυξη, αποτυπώνει την πορεία των χωρών της ΑΕΣ σε μια περίοδο τεσσάρων χρόνων, από το 2017 έως το 2021, που σημειώνονται σημαντικά γεγονότα. Στη Λευκορωσία μετά τις προεδρικές εκλογές του 2020 λαμβάνει χώρα μια καταστολή των πολιτικών ελευθεριών και των ανθρωπίνων

¹³<https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/EaP-Index-2021-briefer.pdf>

δικαιωμάτων, ξέσπασε νέα στρατιωτική αντιπαράθεση στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, τέθηκε σε ισχύ η διμερής Συμφωνία Συνολικής και Ενισχυμένης Εταιρικής Σχέσης (CEPA) μεταξύ της Αρμενίας και της ΕΕ και η Μολδαβία φαίνεται να βρίσκεται στο κατώφλι μιας νέας δημοκρατικής και φιλοευρωπαϊκής εποχής. Το «Συνδεδεμένο Τρίο», η Γεωργία, η Ουκρανία και η Μολδαβία, ολοκληρώνουν την πρώτη και πιο απαιτητική φάση στην εφαρμογή των Συμφωνιών DCFTAS με την ΕΕ.

Σύμφωνα με τα ευρήματα του δείκτη, η Ουκρανία, η Μολδαβία και η Γεωργία βρίσκονται στη κορυφή του μέσου όρου με 0,70%, σημειώνοντας αύξηση από τον αντίστοιχο προηγούμενο του 2017, ως αποτέλεσμα των συμφωνιών σύνδεσης και DCFTAS και της κανονιστικής και νομικής προσέγγισης. Το διμερές εμπόριο έχει αυξηθεί και σημειώνονται πιο υψηλά επίπεδα σύγκλισης ιδίως σε τομείς ελευθερίας, ασφάλειας και περιβάλλοντος. Αντίθετα η πρόοδος σε τομείς δημοκρατίας και χρηστής διακυβέρνησης ήταν αποσπασματική. Σημαντικό πρόβλημα υπάρχει επίσης με την διαφθορά, την ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και την ανεξαρτησία του τύπου. Για την Αρμενία ο δείκτης δείχνει πρόοδο σε θέματα δημοκρατίας και καλής διακυβέρνησης. Η χώρα το 2017 υπέγραψε μια συνολική και ενισχυμένη συμφωνία εταιρικής σχέσης στο περιθώριο της 5ης συνόδου κορυφής της ΑΕΣ. Το Αζερμπαϊτζάν ξεκίνησε διαπραγματεύσεις για μια νέα συνολική συμφωνία το 2017 ενώ η Λευκορωσία έχει αποχωρήσει από την ΑΕΣ.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει κάνει αναγκαία την επαναξιολόγηση των στόχων αλλά και των τακτικών της ΕΕ στην περιοχή, την επανεκτίμηση των διπλωματικών προσπαθειών και των ορίων της εξωτερικής διακυβέρνησης της ΕΕ. Η ικανότητα ευελιξίας κρίνεται πιο επιτακτική από ποτέ για την ΕΕ, όταν εφαρμόζει την ΕΠΓ, προκειμένου να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις εξελισσόμενες συνθήκες και εμπόδια.

Αφετέρου, ενώ η ΕΕ έχει επιτύχει στην οικοδόμηση ισχυρών διπλωματικών και οικονομικών σχέσεων με γειτονικές χώρες πολλές φορές αντιμετωπίζει προκλήσεις στην προώθηση πολιτικών μεταρρυθμίσεων και σταθερότητας. Η ΕΠΓ αντιμετωπίζει αδυναμίες στην προσπάθεια της για πολιτικές μεταρρυθμίσεις, καθώς συχνά τα κίνητρα που προσφέρει η ΕΕ δεν έχουν πάντα την επιθυμητή επίδραση στην εσωτερική πολιτική των γειτονικών χωρών (Delcour, 2011:6).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναπτύσσει μεθόδους για την αξιοποίηση της αλληλεξάρτησης ως εργαλείο πολιτικής χωρίς όμως να προσφέρει στους εταίρους την προοπτική της τελικής ένταξης στην ΕΕ. Στην προσπάθεια προώθησης των πολιτικών μεταρρυθμίσεων και της επίτευξης σταθερότητας η ΕΠΓ αντιμετωπίζει επιπλέον προκλήσεις σχετιζόμενες τόσο με τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιφέρεια της όσο και με τις ιδιαιτερότητες των κρατών-εταίρων. Η απουσία ισχυρών κινήτρων, όπως στην περίπτωση της διεύρυνσης, που θα βοηθήσουν τις χώρες να προχωρήσουν στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και την θεσμική ανάπτυξη επιδρά ακόμα και στην περίπτωση χωρών που εξ αρχής επιθυμούσαν στενότερους δεσμούς με την ΕΕ π.χ. η Γεωργία και η Μολδαβία και καθιστά σαφές ότι οι μεταρρυθμίσεις δεν προωθούνται εύκολα όταν η ένταξη στην ΕΕ δεν αποτελεί μέρος της προσφοράς.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν τις εξελίξεις στην Ουκρανία ανέδειξαν τη γεωπολιτική σημασία της περιοχής. Η ΕΕ που πρωτύτερα προωθούσε τη σύγκλιση των νομοθεσιών, τώρα ενδιαφέρεται για την επίλυση των εκκρεμών συγκρούσεων (Μανώλη, 2019: 264). Η ανάγκη για σταθεροποίηση στην περιφέρεια της ΕΕ ανάγκασε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να επικεντρωθεί στην πολιτική και οικονομική σταθερότητα και στην ασφάλεια μιας εκάστης εταίρου αντί να στοχεύει σε μια ενιαία και συγκροτημένη προσέγγιση των χωρών.

Στο πλαίσιο αυτό οι αρχικές φιλοδοξίες της ΕΠΓ, ότι θα ήταν ένα εργαλείο μετασχηματισμού των χωρών της γειτονίας της ΕΕ, έχουν κατά ένα μέρος παραμεριστεί. Η ΕΕ δίνει προτεραιότητα στη διαφοροποίηση και τη σταθεροποίηση παρά στις μεταρρυθμίσεις. Έτσι, αντί να στοχεύει σε μια ενιαία και οργανωμένη προσέγγιση των γειτονικών χωρών, επικεντρώνεται, περισσότερο ρεαλιστικά, στη σταθερότητα κάθε μιας χώρας ξεχωριστά επιδεικνύοντας μια ευελιξία προκειμένου να αντιμετωπισθούν τόσο οι εξωτερικές πιέσεις όσο και η εσωτερική αστάθεια των περιοχών (Τσαρδανίδης, 2019: 290).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η δημιουργία της ΕΠΓ διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη και στην πρόοδο της ΕΕ, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για μια πιο συνεκτική και στρατηγικά σκιαγραφημένη προσέγγιση έναντι των γειτονικών εθνών. Από την ίδρυσή της ακόμη η ΕΕ έχει υιοθετήσει μια πολιτική προώθησης των ανοιχτών συνόρων και της εξωστρέφειας. Ωστόσο, καθώς ο καιρός περνούσε, η ΕΕ αντιμετώπισε πολυάριθμες πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις, ενώ με την εκτεταμένη διεύρυνση του 2004 το αίτημα για μια καλά δομημένη Πολιτική Γειτονίας έχει γίνει εμφανές.

Η ΕΠΓ στοχεύει στο να επωφεληθούν και οι γειτονικές χώρες με τα οφέλη της διεύρυνσης του 2004 προκειμένου να ενισχυθεί η σταθερότητα, η ασφάλεια και η ευημερία για όλους τους ενδιαφερόμενους και επιπλέον να εμποδίσει τη δημιουργία διαχωριστικών γραμμών μεταξύ της ΕΕ και των νέων γειτόνων της. Μέσα από τη στενότερη συνεργασία τόσο σε πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο όσο και στον τομέα της ασφάλειας η ΕΕ επιδιώκει να στηρίζει τις γειτονικές χώρες στη διαδικασία βιώσιμων και σε μακροπρόθεσμη βάση μεταρρυθμίσεων χρησιμοποιώντας ένα πλαίσιο συνεργασίας και αμοιβαίων συμφωνιών.

Οι παράγοντες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της ΕΠΓ είναι ποικίλοι και συχνά αλληλένδετοι. Η γεωπολιτική δυναμική και οι αλλαγές στο διεθνές τοπίο έχουν σημαντικότατο αντίκτυπο. Η αστάθεια που μαστίζει τη Μέση Ανατολή καθώς και οι εντάσεις και οι συγκρούσεις στην περιοχή των πρώην σοβιετικών χωρών έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη μιας πιο ευέλικτης και στοχευμένης Πολιτικής Γειτονίας. Επιπλέον, η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ της ΕΕ και των γειτονικών της χωρών επιδρά σημαντικά στη διαμόρφωση της ΕΠΓ καθώς η σταθερότητα και η πρόοδος των όμορων κρατών επηρεάζουν άμεσα την εσωτερική αγορά της ΕΕ. Τέλος, η ανάγκη προώθησης των δημοκρατικών αξιών, του κράτους δικαίου και γενικότερα η θεσμική αναβάθμιση της περιφέρειας της ΕΕ αποτελεί επίσης έναν εξίσου σημαντικό παράγοντα σε μια εποχή όπου η δημοκρατική διακυβέρνηση αναγνωρίζεται ως κρίσιμο στοιχείο για τη διατήρηση της παγκόσμιας σταθερότητας.

Η ΕΠΓ μπορεί να θεωρηθεί ως μια συντονισμένη προσπάθεια συνδυασμού των εκπαιδευτικών, πολιτικών και οικονομικών στόχων της εσωτερικής και

εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ σε ένα ενιαίο και συνεκτικό πλαίσιο. Από την ίδρυσή της έως σήμερα, έχει υποστεί ουσιαστικές αναθεωρήσεις προκειμένου να προσαρμόσει τις αλλαγές στο παγκόσμιο τοπίο και να αντιμετωπίσει τις συνεχώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις και τα εμπόδια. Η σημασία της είναι ξεχωριστή για την ανάπτυξη της δημοκρατίας, της σταθερότητας και της ευημερίας εντός και εκτός των συνόρων της ΕΕ.

Η ΑΕΣ και η ΕγΜ είναι οι δύο πυλώνες της ΕΠΓ διαμέσου των οποίων εξυπηρετούνται συγκεκριμένοι στόχοι ανάλογα με τις γεωγραφικές και τις πολιτικές προκλήσεις κάθε περιοχής. Η ΑΕΣ αποσκοπεί στην προαγωγή της πολιτικής σταθερότητας, της οικονομικής ανάπτυξης και της νομικής σύγκλισης μεταξύ της ΕΕ και έξι χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και του Νότιου Καυκάσου (Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Γεωργία, Μολδαβία και Ουκρανία). Από την άλλη πλευρά, η ΕγΜ επιδιώκει τη βελτίωση της περιφερειακής συνεργασίας και την ανάπτυξη ενός πλαισίου για την πολιτική και την οικονομική σταθερότητα στις χώρες της Μεσογείου.

Η προσέγγιση της ΕΕ στην Πολιτική Γειτονίας είναι προσαρμοσμένη ώστε να αντιμετωπίζει τους μοναδικούς ιστορικούς, πολιτιστικούς και γεωπολιτικούς παράγοντες που καθορίζουν την κάθε περιφέρεια. Η ΑΕΣ, επικεντρώνεται κυρίως στην προώθηση της πολιτικής και οικονομικής ολοκλήρωσης. Μέσω της υπογραφής Συμφωνιών Σύνδεσης και Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου, η ΕΕ στοχεύει να ενισχύσει τους δεσμούς και να προωθήσει τη συνεργασία με τις χώρες της ΑΕΣ. Στην περίπτωση της ΕγΜ, υιοθετεί μια διαφορετική προσέγγιση, δίνοντας προτεραιότητα στην ανάπτυξη περιεκτικών περιφερειακών στρατηγικών και προγραμμάτων που αντιμετωπίζουν κοινές προκλήσεις όπως η βιωσιμότητα, η ενέργεια και διαχείριση των μεταναστευτικών ροών. Με αυτό τον τρόπο η ΕΕ προσπαθεί να ενισχύσει τις σχέσεις της με τους γείτονές της προσαρμόζοντας και να εξατομικεύοντας τη πολιτική γειτονίας της με βάση τις μοναδικές ανάγκες και προκλήσεις κάθε γεωγραφικής περιοχής.

Η ΕΠΓ είναι ένα εργαλείο εξωτερικής διακυβέρνησης για την ΕΕ. Με την προώθηση των ευρωπαϊκών κανόνων και μέρους του κοινοτικού κεκτημένου η ΕΕ προσπαθεί να εδραιώσει τις αξίες της Ένωσης (δημοκρατία, κράτος δικαίου, ανάπτυξη των αγορών κλπ) στις γειτονικές της χώρες, ενισχύοντας την περιφερειακή

σταθερότητα και εναρμονίζοντας την πολιτική των γειτόνων της με τη δική της. Με τον τρόπο αυτό προσπαθεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά όχι μόνο τις εσωτερικές προκλήσεις αλλά και εκείνες που εκτείνονται πέρα από τα γεωγραφικά της όρια. Η επίδραση που ασκεί η ΕΕ σε περιφερειακό επίπεδο μέσω της ΕΠΓ εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της εξωτερικής της πολιτικής και στη προσπάθειά της να καταστεί ένας αξιόπιστος και σημαντικός διεθνής δρώντας στην παγκόσμια πολιτική σκηνή.

Τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης το 2011 επέφεραν την πρώτη αναθεώρηση της ΕΠΓ προκειμένου να αντιμετωπισθούν τα απρόσμενα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα που λάμβαναν χώρα στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Με την αναθεώρηση του 2011 τονίστηκε η επιτακτική ανάγκη για την ενίσχυση της διαφάνειας, της δημοκρατικής διακυβέρνησης και της βιώσιμης ανάπτυξης στα γειτονικά έθνη.

Το 2014 η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία ενίσχυσε περαιτέρω την ανάγκη για επανεξέταση της ΕΠΓ. Οι προκλήσεις στα ανατολικά της σύνορα της ΕΕ οδήγησαν στην αναμόρφωση της ΕΠΓ το 2015 δίνοντας έμφαση στην ασφάλεια και τη σταθερότητα. Η νέα προσέγγιση, περιλάμβανε την ενίσχυση της συνεργασίας στους τομείς της ενεργειακής ασφάλειας, του εμπορίου και της μετανάστευσης αλλά και στη διασφάλιση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ. Η ενίσχυση της ασφάλειας και της σταθερότητας, αναδεικνύονται στο πλαίσιο της ΕΠΓ επιδιώκοντας τη βελτίωση των αντανακλαστικών της σε μεταβαλλόμενες καταστάσεις ανάγκης.

Με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, το Φεβρουάριο του 2022, το ζήτημα της ασφάλειας έγινε πιο επιτακτικό και αναδεικνύεται σε κεντρικό στοιχείο της γεωπολιτικής στρατηγικής της ΕΕ επηρεάζοντας και την ΕΠΓ. Οι στρατηγικές αποφάσεις που έλαβε η ΕΕ για την Ουκρανία, τη Μολδαβία και Γεωργία συνδέουν την ΑΕΣ με την πολιτική της διεύρυνσης. Επιπλέον, αναγνωρίζεται η ανάγκη για μια πιο «προσαρμοσμένη ΑΕΣ», πιο ευέλικτης στη νέα πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί στην περιοχή της ανατολικής Ευρώπης και τις πραγματικές ανάγκες των εταίρων.

Εν κατακλείδι, η ΕΠΓ ξεκινώντας από ένα εργαλείο μετασχηματισμού των χωρών της γειτονιάς της ΕΕ και προώθησης των ευρωπαϊκών αξιών έχει καταστεί σε μέρος της ευρύτερης στρατηγικής της ΕΕ και ένα μέσο ενίσχυσης της ασφάλειας και της σταθερότητας. Οι αρχικοί της στόχοι έχουν κατά κάποιο μέρος παραμεριστεί και

η αρχικά ενιαία προσέγγιση των γειτονικών χωρών έχει δώσει τη θέση της, περισσότερο ρεαλιστικά, στην αντιμετώπιση της κάθε χώρας ξεχωριστά προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι εξωτερικές πιέσεις και η αστάθεια των περιοχών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρουζάκης, Σ. (2011), Η διπλωματία της Μεσογείου, Αθήνα: Σάκκουλα

Μανώλη, Π. (2019), Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, η ανατολική διάσταση, στο Μπλαβούκος, Σ., Μπουραντώνης, Δ. και Τσάκωνας, Π., (επιμ.) Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ, Αθήνα: Σιδέρης.

Μπουρής, Δ., & Τζιφάκης, Ν. (2016), Η προοπτική της διεύρυνσης της ΕΕ και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, στο Ναπολέον Μαραβέγιας (επιμ.), Ευρωπαϊκή Ένωση, Δημιουργία, εξέλιξη, προοπτικές, Αθήνα:Κριτική

Ντόκος, Θ. (2014), Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία. ΕΛΙΑΜΕΠ νο 42/2014.

Ξενάκης, Δ. (2009), Στη Σκιά της Βαρκελώνης: Η «Ένωση για τη Μεσόγειο» και οι προοπτικές περιφερειακής οργάνωσης, στο Τετράδια Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 6, Αθήνα:Σιδέρης.

Τσαρδανίδης, Χ. (2017), Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας ως παράγοντας εξευρωπαϊσμού: Ένας απολογισμός, στο Σουζάνα Βερνυ, Αντώνης Κοντης (επιμ.), Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση οι πολλαπλές κρίσεις και οι προκλήσεις του μέλλοντος, τιμητικός τόμος για τον Παναγιώτη Ιωακειμίδα, Αθήνα Παπαζήση

Τσαρδανίδης, Χ. (2019), Η Νότια Διάσταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, στο Μπλαβούκος, Σ., Μπουραντώνης, Δ. και Τσάκωνας, Π., (επιμ.) Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ, Αθήνα: Σιδέρης.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Balfour, R. (2009). The Transformation of the Union for the Mediterranean: Profile. *Mediterranean Politics*, 14(1), 99-105.

Barbé, E., & Johansson-Nogués, E. (2008). The EU as a modest 'force for good': the European Neighbourhood Policy. *International affairs*, 81-96.

- Bicchi, F. (2011). The Union for the Mediterranean, or the changing context of Euro-Mediterranean relations. *Mediterranean politics*, 16(01), 3-19.
- Börzel, T. A., & Lebanidze, B. (2015). European Neighbourhood Policy at the crossroads. Evaluating the past to shape the future.
- Browning, C. S., & Joenniemi, P. (2008). Geostrategies of the European neighbourhood policy. *European journal of international relations*, 14(3), 519-551.
- Crombois, J. F. (2015). Which geopolitics for the European Union? The EU's eastern partnership. *International Relations*, 3(7), 480-486.
- Crombois, J. F. (2023). The Ukraine war and the future of the Eastern Partnership. *European View*, 22(1), 103-110.
- Delcour, L. (2011). The institutional functioning of the Eastern Partnership: an early assessment.
- Delcour, L., & Tulmets, E. (2009). Pioneer Europe? The ENP as a test case for EU's foreign policy. *European Foreign Affairs Review*, 14(4).
- Freyburg, T., Lavenex, S., Schimmelfennig, F., Skripka, T., & Wetzel, A. (2011). Democracy promotion through functional cooperation? The case of the European Neighbourhood Policy. *Democratization*, 18(4), 1026-1054.
- Gstöhl, S., & Schunz, S. (Eds.). (2016). *Theorizing the European neighbourhood policy* (Vol. 3). Taylor & Francis.
- Ikani, N. (2019). Change and continuity in the European neighbourhood policy: The Ukraine crisis as a critical juncture. *Geopolitics*, 24(1), 20-50.
- Hagemann, Chr. (2013). External Governance on the Terms of the Partner? The EU, Russia and the Republic of Moldova in the European Neighbourhood Policy. *Journal of European Integration* 35(7), 767-783.
- Kelley, J. (2006). New wine in old wineskins: Promoting political reforms through the new European Neighbourhood Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 44(1), 29-55.
- Kostanyan, H. (2017). *Assessing European Neighbourhood Policy*. Rowman & Littlefield International.
- Lavenex, S. (2004). EU external governance in 'wider Europe'. *Journal of European public policy*, 11(4), 680-700.
- Lavenex, S. & Schimmelfennig F. (2009). EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public Policy*, 16(6), 791-812.

Manoli, P. (2016). A structural foreign policy perspective on the European Neighbourhood Policy

Martinezgarnelo y Calvo, G. (2014). The Eastern Partnership as an expression of the European Neighbourhood Policy: reinforcing the European normative power with the Eastern partners. *Eastern Journal of European Studies*, 5(1).

Nilsson, M., & Silander, D. (2016). Democracy and security in the EU's eastern neighborhood? Assessing the ENP in Georgia, Moldova, and Ukraine. *Democracy and Security*, 12(1), 44-61.

Schumacher, T., & Bouris, D. (2016). The 2011 revised European Neighbourhood policy: continuity and change in EU Foreign policy. *The revised European Neighbourhood Policy: Continuity and change in EU foreign policy*, 1-33.

Schumacher, T. (2015). Uncertainty at the EU's borders: narratives of EU external relations in the revised European Neighbourhood Policy towards the southern borderlands. *European security*, 24(3), 381-401.

Smith, K. E. (2005). The outsiders: the European neighbourhood policy. *International affairs*, 81(4), 757-773..

Whitman, R., & Wolff, S. (Eds.). (2010). *The European Neighbourhood Policy in perspective: Context, implementation and impact*. Springer.

Wojna, B., & Gniazdowski, M. (Eds.). (2009). *Eastern Partnership: The Opening Report*. Warszawa: Polish Institute of International Affairs.

Wunderlich, D. (2012). The limits of external governance: implementing EU external migration policy. *Journal of European Public Policy*, 19(9), 1414-1433.

ΕΠΙΣΗΜΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021). Σύνοδος κορυφής της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, 15 Δεκεμβρίου 2021. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:
<https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/international-summit/2021/12/15/>
Πρόσβαση στις 25/09/2023.

European Security Strategy (2003). A secure Europe in a better world
https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/reports/78367.pdf

Πρόσβαση 25/9/2023

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2003). Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο - Ευρύτερη Ευρώπη - Γειτονικές σχέσεις: ένα νέο πλαίσιο σχέσεων με τους γείτονές μας στα ανατολικά και νότια σύνορά μας. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EL:PDF>
Πρόσβαση στις 09/09/2023.

Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2004). Ανακοίνωση της Επιτροπής. Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. Έγγραφο στρατηγικής. Διαθέσιμο στο:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0373&from=DE>

Πρόσβαση στις 9/9/2023

Συμβούλιο της Ευρώπης (2008). Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Βρυξελλών 19-20 Ιουνίου 2008, Συμπεράσματα της Προεδρίας. Διαθέσιμο στο:

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11018-2008-REV-1/el/pdf>

Πρόσβαση 10/10/2023

Συμβούλιο της Ευρώπης (2009). Κοινή Δήλωση της Συνόδου Κορυφής της Πράγας για την Ανατολική Εταιρική Σχέση - 7 Μαΐου 2009, Πράγα. Διαθέσιμο στο:

https://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf

Πρόσβαση 10/10/2023

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017). Κοινή Έκθεση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών. Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της αναθεώρησης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). Δελτίο τύπου: Νότια Γειτονία: η ΕΕ προτείνει νέο θεματολόγιο για τη Μεσόγειο. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

file:///C:/Users/user/Downloads/_____.pdf

Πρόσβαση στις 26/9/2023.

Κανονισμός (ΕΚ) 2006. Κανονισμός 2006/1638 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Οκτωβρίου 2006, για τον καθορισμό γενικών διατάξεων σχετικά με τη θέσπιση ευρωπαϊκού μηχανισμού γειτονίας και εταιρικής σχέσης. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32006R1638>

Πρόσβαση στις 11/10/2023

Κανονισμός (ΕΕ) (2014). Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 2014 για τη θέσπιση Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Γειτονίας. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32014R0232>

Πρόσβαση 11/10/2023

Κανονισμός Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2021). Κανονισμός 2021/947 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τη θέσπιση Μηχανισμού Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας — Παγκόσμια Ευρώπη. Διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0947>

Πρόσβαση στις 26/9/2023.

Κοινή Ανακοίνωση (2011). Προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Μια νέα απάντηση σε μια γειτονιά που αλλάζει. Διαθέσιμη στη διεύθυνση:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52011DC0303>

Πρόσβαση στις 12/10/2023

European Security Strategy.(2003), A secure Europe in a better world

https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/reports/78367.pdf

Πρόσβαση 25/9/2023